

Beleid natuurinclusief bouwen en inrichten voor gemeenten

Handreiking

Nest Natuurinclusief

V1.0 - December 2024

Inhoudsopgave

1. Introductie natuurinclusief bouwen.....	3
Waarom deze handreiking?	3
Leeswijzer	3
Wat is natuurinclusief bouwen en inrichten?	4
Waarom natuurinclusief bouwen	4
Het belang van natuurinclusief bouwen als gemeente	4
Gerelateerde wetgeving & convenanten	8
Overige richtlijnen	10
2. Doelstellingen voor biodiversiteit bij ruimtelijke ontwikkelingen	14
3. Aan de slag als gemeente	15
Inspireren	15
Stimuleren.....	16
Verplichten.....	17
Verschillende voorbeelden van gemeenten	17
4. Stappenplan natuurinclusief beleid	18
Stap 1. Aanleiding definiëren en doelen bepalen.....	18
Stap 2. Reikwijdte bepalen	19
Stap 3. Soorten en maatregelen kiezen.....	19
Stap 4. Toetsingskader lokaal relevant maken	25
Stap 5. Borgen in gemeentelijk beleid.....	30
Stap 6. Informeren en activeren.....	32
Stap 7. Informatievoorziening en projectondersteuning.....	33
Stap 8. Plantoetsing	38
Stap 9. Monitoring en evaluatie	38
5. Conclusie en vervolg	39
Bijlage 1: juridische instrumenten	40
Verwijzingen en bronnen	43

1. Introductie natuurinclusief bouwen

Waarom deze handreiking?

Deze handreiking is een naslagwerk voor beleidsmedewerkers en stadsecologen bestaande uit een overzichtelijk stappenplan dat de basis vormt voor succesvol natuurinclusief beleid en een bijbehorend plantoetsingskader. Samen met een klankbordgroep van stadsecologen uit de gemeenten Delft, Leiden, Tilburg en Amsterdam heeft Nest Natuurinclusief de krachten gebundeld om het toetsingskader tot stand te brengen. Dit toetsingskader kan door iedere gemeente gebruikt worden en is toepasbaar op lokale bouw- en inrichtingsprojecten.

De provincie Utrecht heeft ons gevraagd om een training en handreiking over het toetsingskader en natuurinclusief beleid te verzorgen. Om gemeenten te ondersteunen bij de invulling van de indicator 'natuurinclusiviteit en biodiversiteit' van het Convenant Toekomstbestendig Bouwen bij woningbouwprojecten, het meenemen van biodiversiteit bij renovatie of de inrichting van de openbare ruimte en bij de stappen richting natuurinclusief beleid en het omgevingsplan.

We delen hoe natuur een vaste plek aan de omgevingstafel krijgt, zodat biodiversiteit en natuurwaarden standaard worden meegenomen in de planning van ieder bouwproject. Of je nu aan de start staat van een nieuw project of bestaande bouwplannen wilt vergroenen— deze handreiking biedt je de hulp en inspiratie die je nodig hebt. Zo hoeven gemeenten niet telkens opnieuw het wiel uit te vinden, maar kan er gebruik worden gemaakt van beproefde methoden en inzichten om direct aan de slag te gaan. Samen bouwen we aan steden en dorpen waarin natuur en mens harmonieus samenleven!

Leeswijzer

De handreiking start met wat 'natuurinclusief bouwen en inrichten' is en waarom je hier mee aan de slag zou willen gaan als gemeente. Daarna delen we een overzicht van gerelateerde onderwerpen en verduidelijken we de relatie met het thema natuurinclusief bouwen. Het daaropvolgende stappenplan laat zien hoe je als gemeente aan de slag kunt gaan met natuurinclusief beleid.

Als inspiratie voegen we op verschillende plekken een voorbeeld vanuit andere gemeenten toe.

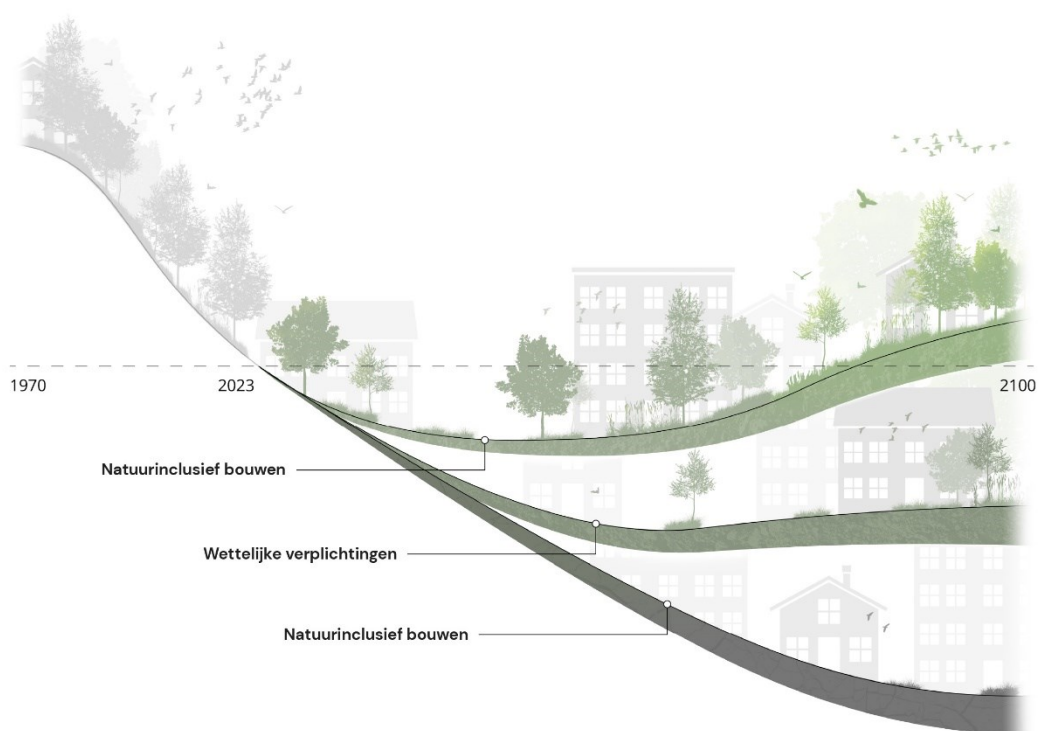
Wat is natuurinclusief bouwen en inrichten?

Natuurinclusief bouwen en inrichten is het op zo'n manier ontwikkelen van gebouwen en omgeving dat de natuur er baat bij heeft. Hierdoor dragen ontwikkelingen bij aan de lokale biodiversiteit en natuurwaarden.

Waarom natuurinclusief bouwen

De biodiversiteit en natuurkwaliteit in Nederland gaan al decennialang achteruit. Alleen beschermen wat we nog hebben, is simpelweg niet genoeg om de soortenrijkdom die we in Nederland kenden terug te brengen. Een goede kwaliteit van de natuur en biodiversiteit is ook voor ons mensen belangrijk. Daarmee zorgen we onder andere voor een gezonde leefomgeving, schone lucht en klimaatbestendigheid. We moeten ons daarom inzetten voor een proactieve aanpak die de natuur niet alleen beschermt, maar ook laat herstellen en verbetert.

Natuurinclusief bouwen gaat verder dan alleen het voldoen aan wettelijke verplichtingen voor behoud en bescherming. Het is een actieve strategie die gericht is op het herstellen en bevorderen van biodiversiteit. Met natuurinclusief bouwen en inrichten zorgen we dus voor een echte plus ten opzichte van de huidige situatie.

Figuur 1: Natuurinclusief bouwen en biodiversiteitsverlies

Het belang van natuurinclusief bouwen als gemeente

Waarom zou je met natuurinclusief bouwen aan de slag gaan als gemeente? Er zijn zeker vier redenen om te beginnen met natuurinclusief bouwen en inrichten. De

eerste is evident: om de biodiversiteit en natuur te beschermen, herstellen en verbeteren. De tweede reden is omdat het belangrijk is voor de leefomgeving van ons als mens. De derde reden is omdat het financieel aantrekkelijk kan zijn en kosten kan besparen of zelfs geld oplevert. En de laatste reden, mocht je door de eerste drie nog niet overtuigd zijn: omdat het moet vanuit steeds meer wet- en regelgeving en je als gemeente hier uitvoering aan moet geven. In de komende secties lichten we deze redenen verder toe.

Reden #1: om de biodiversiteit te beschermen, herstellen en verbeteren

Biodiversiteit is cruciaal voor de gezondheid van onze ecosystemen en de diensten die zij bieden, zoals lucht- en waterzuivering, bodemvruchtbaarheid en bestuiving voor bijvoorbeeld voedselproductie. Natuurinclusief bouwen richt zich niet alleen op het behouden van bestaande soorten, maar ook op het actief herstellen van de biodiversiteit. Door natuurlijke elementen in ontwerpen te integreren, creëer je nieuwe habitats en versterk je de ecologische diversiteit. Dit zorgt ervoor dat planten, dieren en insecten de ruimte krijgen om te gedijen, wat niet alleen de natuur ten goede komt, maar ook de kwaliteit van onze leefomgeving verbetert. Het is een kans om de rijkdom aan leven die we in Nederland hebben, te herstellen en toekomstige generaties te laten profiteren van een gezonde, bloeiende natuur.

Reden #2: om de leefomgeving voor inwoners te verbeteren

Een natuurinclusieve aanpak draagt aanzienlijk bij aan de kwaliteit van leven van inwoners. Groene elementen in de gebouwde omgeving - zoals parken, boomrijke straten en waterpartijen - verbeteren niet alleen het aanzicht, maar hebben ook positieve effecten op onze mentale en fysieke gezondheid. Inwoners in een groene omgeving voelen zich gezonder en gaan minder vaak naar de dokter. Daarnaast helpt de natuur om stedelijke hitte-eilanden te verminderen en hevige regenbuien goed te verwerken, wat leidt tot een aangenamere en gezondere leefomgeving. Verder stimuleren groene omgevingen gezond gedrag door aan te zetten tot bewegen en spelen, wat bijdraagt aan het verminderen van obesitas. Bovendien heeft uitzicht op groen een rustgevend effect en versterkt het de weerbaarheid tegen stress. Groen stimuleert recreatie, bevordert sociale interactie en creëert een gevoel van gemeenschap.

Door natuurinclusief te bouwen, investeren we in de gezondheid en het welzijn van onze inwoners en aan een toekomstbestendige leefomgeving. Bovendien levert deze aanpak op de lange termijn een enorme kostenbesparing op, doordat de zorgkosten dalen en er minder beroep gedaan hoeft te worden op diensten zoals de GGD. Ook draagt een groenere omgeving bij aan duurzame inzetbaarheid, wat uiteindelijk de maatschappij als geheel ten goede komt.

Belang van een goed functionerend stedelijk ecosysteem

Timo Roeke, senior natuurbeheerder bij de Vogelbescherming heeft zich de afgelopen jaren actief ingezet voor herstel én behoud van biodiversiteit in het stedelijk gebied. Hij licht toe: "Steden zijn niet alleen maar menselijke leefgebieden; ze vormen hun eigen ecologische systemen met specifieke biotopen. Een goed functionerend stedelijk ecosysteem zorgt voor een gezonde leefomgeving en brengt zowel ecologische als sociale voordelen met zich mee."

Timo benadrukt dat de afwezigheid van vogels in stedelijke gebieden leidt tot een merkbare stilte die niet alleen hoorbaar is. Het heeft ook invloed op hoe bewoners zich voelen. Vogelgeluiden zijn eeuwenlang onderdeel geweest van het dagelijks leven van mensen. Hun afwezigheid kan eraan bijdragen dat mensen zich steeds minder verbonden voelen met de natuurlijke wereld. Naast het emotionele aspect heeft het ontbreken van vogels ook praktische gevolgen. Timo vertelt dat in veel nieuwbouwwijken de nadruk wordt gelegd op water en groen zonder te kijken naar ecologische samenhang. Dit kan bijvoorbeeld leiden tot insectenplagen door het ontbreken van natuurlijke vijanden. Vogels, die insecten eten, helpen met het behouden van een gezonde balans. Hierdoor is er minder overlast voor mensen. Volgens Timo is daarom belangrijk om steden niet alleen functioneel in te richten, maar ze ook als habitats te zien die het waard zijn om te beschermen en te versterken.

Reden #3: omdat het kosten bespaart

Investeren in natuurinclusief bouwen kan op de lange termijn kostenbesparingen opleveren. Een voorbeeld is dat groene daken en andere natuurlijke elementen dragen bij aan de isolatie van gebouwen, waardoor energieverbruik en kosten voor verwarming en koeling dalen ^{1,2}. Een groen dak zorgt bovendien voor een langere levensduur van het dak ^{1,2}, omdat het minder krimpt en uitzet bij temperatuurschommelingen. Dit leidt tot lagere onderhoudskosten en een langere levensduur.

Daarnaast zorgen groene elementen voor een hogere opbrengst van zonnepanelen, dankzij de verkoelende werking van de natuur ¹. Ook dragen deze elementen bij aan het verminderen van afstroming van regenwater door hun watervasthoudende werking ³, wat de kosten voor rioleringsystemen kan verlagen. Ook kan de CO₂-opslag van bomen gemeenten helpen om klimaatuitdagingen aan te pakken. Bovendien kunnen projecten die biodiversiteit bevorderen, zoals het aanplanten van bomen, ook leiden tot een hogere vastgoedwaarde en aantrekkingskracht van een gebied.

Casus Zuidpolder Zuid: kostenbesparing door natuurinclusief bouwen

In Zuidpolder Zuid, een nieuwbouwproject in de gemeente Eemnes, laat natuurinclusief bouwen zien dat het niet alleen goed is voor de natuur, maar ook kostenbesparend kan zijn. Zuidpolder Zuid bouwt voort op ervaringen uit de bestaande nieuwbouwwijk Zuidpolder, waar ecologie en natuur minder prioriteit hadden.

Veel uitdagingen uit de wijk Zuidpolder krijgen in Zuidpolder Zuid een natuurinclusieve oplossing. Dit draagt niet alleen bij aan de ecologische kwaliteit van de wijk, maar werkt vaak ook kostenbesparend. Zo wordt er niet gemaaid onder de gehele boomkroon en worden er bomen die onderaan uitlopen gebruikt in plaats van heggen. Beide maatregelen zijn onderhoudsvriendelijker, waardoor er wordt bespaard op beheerkosten. Daarnaast worden watergangen natuurvriendelijk ingericht met drasbermen, waardoor er bespaard kan worden op traditionele onderwaterbeschoeiing. Brugduikers worden vervangen door bruggen, waarbij onder de bruggen verblijfplaatsen worden aangebracht voor o.a. vleermuizen – een aanpassing die biodiversiteit bevordert zonder grote extra kosten.

Een belangrijke succesfactor in Zuidpolder Zuid is de intensieve samenwerking tussen alle betrokken partijen. Vanaf het begin zitten ontwikkelaars, ecologen, groenbeheerders, waterschap en andere stakeholders samen om tafel. Deze integrale aanpak zorgt ervoor dat ecologische doelen vanaf de ontwerpfase worden meegenomen en afgestemd op andere belangen, zoals kostenbeheersing en praktisch beheer. Hierdoor wordt niet alleen de natuur versterkt, maar blijven de woningen ook betaalbaar. Zuidpolder Zuid bewijst zo dat samenwerking, leren van eerdere projecten en een heldere ecologische visie bijdragen aan een betaalbare en toekomstbestendige leefomgeving.

Reden #4: omdat het (binnenkort) moet

Steeds meer overheden, zoals de Europese Unie, het Rijk en provincies, erkennen het belang van natuur, biodiversiteit en natuurinclusief bouwen, en zetten wetgeving in om dit te verplichten. In Nederland worden er steeds strengere eisen gesteld aan de kwaliteit van de natuur en de ecologische impact van bouwprojecten. Door nu al natuurinclusief te bouwen, kunnen gemeenten en ontwikkelaars niet alleen voldoen aan toekomstige wetgeving en vertraging voorkomen, maar ook een voortrekkersrol innemen in het bevorderen van toekomstbestendige ontwikkeling. Dit biedt kansen om vooruit te lopen op de regelgeving, reputatie te versterken en betrokkenheid bij de gemeenschap te tonen.

Het uitstellen van natuurinclusieve maatregelen kan leiden tot langere doorlooptijden en hogere kosten, omdat in een later stadium vaak extra aanpassingen nodig zijn om aan de eisen te voldoen. Door direct bij de start rekening te houden met natuurinclusieve oplossingen, kunnen onverwachte kosten en vertragingen voorkomen worden en verloopt het proces soepeler en kostenefficiënter.

Gerelateerde wetgeving & convenanten

Wettelijke natuurbescherming versus natuurinclusief bouwen

Wettelijke natuurbescherming, zoals voor flora en fauna-activiteiten vanuit de Europese vogel- en habitatrichtlijn, richt zich voornamelijk op natuurbehoud en het beschermen van bedreigde soorten. Natuurinclusief bouwen gaat echter een stap verder door niet alleen bestaande natuur te beschermen, maar ook actief nieuwe natuurlijke elementen te integreren in bouwprojecten. Dit biedt een integrale aanpak die niet alleen de wetgeving naleeft, maar ook de natuur versterkt en herstelt. Door extra maatregelen te treffen met natuurinclusief bouwen en inrichten, realiseer je meer ruimte om aanpassingen in onze leefomgeving te doen waarbij we de verplichting tot een gunstige staat van instandhouding meenemen.

Nieuwe Europese wetgeving: EU-Natuurherstelwet

Naast de natuurbeschermingsverplichting die er vanuit Europa al jaren is, zorgt de net aangenomen natuurherstelwet voor een verplichting om meer te doen dan alleen bescherming. Er moet actief ingezet worden op herstel van natuur en biodiversiteit.

De EU-Natuurherstelwet heeft tot doel de natuur in Europa te herstellen en de biodiversiteit te bevorderen. Deze wet legt verplichtingen op aan lidstaten om voor eind 2030 het totale oppervlak aan stedelijke groene ruimte en stedelijke boomkroonbedekking te behouden. Vanaf 2031 moet er zelfs een toenemende trend gerealiseerd worden⁴ (Verordening (EU) 2022/0195). Dus, door nu al rekening te houden met de vereisten van deze wet, kunnen gemeenten en ontwikkelaars ervoor zorgen dat nieuwe projecten niet in een later stadium worden overvallen door extra maatregelen, maar zorgen dat ze op tijd voldoen aan de doelstellingen van de EU.

Europese wet- en regelgeving en natuurinclusief bouwen

Timo Roeke van de Vogelbescherming legt uit waarom Europese wet- en regelgeving een cruciale rol speelt bij natuurinclusief bouwen:

"Europa heeft regels opgesteld om de natuur te beschermen. Deze regels zijn van groot belang voor het behoud van biodiversiteit in stedelijke gebieden. Eén van de belangrijkste nieuwe ontwikkelingen is de Europese Natuurherstelwet, die de komende jaren steeds meer invloed zal hebben op stedelijke planning en inrichting.

De precieze uitwerking van de Natuurherstelwet is op veel vlakken nog onzeker, maar duidelijk is dat de hoeveelheid vegetatiebedekking van steden en dorpen centraal komt te staan. Gemeenten zullen moeten bepalen hoeveel groen – in de vorm van bomen, struiken en andere vegetatie – nodig is om te voldoen aan deze nieuwe wetgeving. Het gaat hierbij niet alleen om het beschermen van biodiversiteit, maar ook om de gezondheid van de inwoners. Groen in de stad heeft immers een bewezen positieve invloed op zowel het welzijn van mens als dier."

Bbl-verplichting

Het Bbl (Besluit Bouwwerken Leefomgeving) bevat een verplichting voor een natuurtoets om de aanwezigheid van verblijfplaatsen en essentieel leefgebied van beschermde soorten in bouwprojecten in beeld te brengen en mitigerende maatregelen te nemen om negatieve gevolgen voor deze soorten te voorkomen of te verzachten. Deze toets is ook nodig om een ontheffing en omgevingsvergunning te verkrijgen.

Daarnaast bevat het ook een verplichting om nestgelegenheden voor gebouwbewonende soorten zoals vleermuizen, huismussen en gierzwaluwen te realiseren bij nieuwbouwprojecten en grootschalige renovatie.

Soortenmanagementplannen (SMP's)

Het SMP is een plan waarin wordt beschreven hoe een verbetering voor beschermde soorten kan worden gerealiseerd (zowel in verblijfplaatsen als in leefgebied) bij ruimtelijke opgaven. Vaak is het doel van het SMP het verkrijgen van een gebiedsvergunning voor flora en fauna-activiteiten. Zo hoeft niet voor ieder project een nieuw onderzoek en een vergunningstraject voor flora en fauna-activiteiten gestart te worden.

Waar een SMP zorgt voor behoud en versterking van (beschermde) soorten uit het soortenmanagementplan en een omgevingsvergunning voor de werkzaamheden, richt natuurinclusief bouwen zich op herstel en versterking van de algehele biodiversiteit.

Daarnaast leveren de onderzoeken voor soortenmanagementplannen veel data over het voorkomen en de potentie van de onderzochte soorten. Deze data kunnen gebruikt worden om te sturen op kansen wanneer er natuurinclusief gebouwd wordt.

Verordening provincies

Provincies kunnen via verordeningen aanvullende eisen stellen voor de bescherming van soorten en biodiversiteit in bouwprojecten, naast de nationale wetgeving zoals wettelijke natuurbescherming in het Bbl. De provincie Utrecht beschermt bijvoorbeeld het Nederlandse Natuurnetwerk (NNN) en zorgt dat omgevingsplannen en omgevingsvergunningen van gemeenten het NNN niet schaden. De regels daarvoor staan in de Omgevingsverordening van de provincie.

Het subsidiariteitsbeginsel

Gemeenten spelen een cruciale rol bij het stimuleren en verplichten van natuurinclusief bouwen, ondersteund door het subsidiariteitsbeginsel zoals vastgelegd in de Omgevingswet. Dit wordt ook wel 'decentraal tenzij' genoemd. Die voorkeur komt vanuit de notie dat decentrale overheden meer mogelijkheden hebben om bij de normstelling en uitvoering rekening te houden met gebiedseigen relevante feiten en omstandigheden. Vanuit dit principe hebben gemeenten ook een rol bij de opgave voor natuur en biodiversiteit. In principe is het dus aan de gemeente om de leefomgeving in de gebouwde omgeving in te richten.

Bij de bevoegdheid van de rijksoverheid om regels te stellen, is in de Omgevingswet al rekening gehouden met het subsidiariteitsbeginsel: een onderwerp moet in beginsel decentraal worden geregeld, tenzij het beter centraal geregeld kan worden. In artikel 2.3 van de Omgevingswet is een regeling opgenomen over de onderlinge taakverdeling, met eisen voor een eventueel optreden van de rijksoverheid of de provincie. Hierdoor is in eerste instantie, als iets doelmatig en doeltreffend door de gemeente geregeld kan worden, terughoudendheid vanuit de rijksoverheid en de provincie verplicht.

Het omgevingsplan is een instrument van de gemeente en de regels daarin zijn doorgaans dan ook van gemeentelijk belang. Maar er kunnen ook regels met overlappend belang in staan. Er kunnen onderwerpen in het omgevingsplan tot stand zijn gekomen door bijvoorbeeld regels vanuit de rijksoverheid of de provincie. Laatstgenoemden moeten het subsidiariteitsbeginsel in acht nemen, maar andersom moet de gemeente bij de (onderbouwing van) de regels in het omgevingsplan ook bekijken hoe die zich verhouden tot regelgeving van de rijksoverheid en de provincie. Regels die al in landelijke wetgeving zijn opgenomen, mogen namelijk niet door een gemeente worden overschreven.

Overige richtlijnen

Basiskwaliteit Natuur (BKN)

Basiskwaliteit Natuur beoogt overal tenminste een basiskwaliteit in de Nederlandse natuur te realiseren door op landschapsniveau in te zetten op goede abiotische condities (bijvoorbeeld bodem en water), gebiedsinrichting en beheer⁵. Het doel is om de natuurkwaliteit te verhogen tot minstens een minimaal niveau waar dat nog niet het geval is. Niet binnen beschermde natuurgebieden (daar liggen de doelen immers hoger), maar vooral daarbuiten, zodat er een robuuster en veerkrachtiger ecosysteem en natuurnetwerk ontstaat.

Door zorgvuldig ontworpen plannen en strategieën kunnen gemeenten en ontwikkelaars bijdragen aan het realiseren van BKN. Het succes van deze aanpak hangt niet alleen af van maatregelen binnen het projectgebied en de directe invloedssfeer van de ontwikkelaar, maar ook van de samenwerking met en het beïnvloeden van factoren daarbuiten⁶. Door voldoende ruimte aan natuur te geven, kunnen we de biodiversiteit in de stad versterken. Het verbinden van groengebieden via corridors en stapstenen speelt hierbij een belangrijke rol. Door deze gebieden ecologisch verantwoord in te richten en te beheren, ondersteunen we een gezonde en veerkrachtige leefomgeving. Ook het verminderen van drukfactoren zoals recreatie of lichtvervuiling draagt bij aan het behoud van biodiversiteit⁶. Zo creëren we een omgeving waarin minimaal een basiskwaliteit aan natuur aanwezig is.

Maatlat Groene Klimaatadaptieve Gebouwde Omgeving

De landelijke Maatlat Groene Klimaatadaptieve Gebouwde Omgeving biedt richtlijnen voor het ontwerpen van gebouwen en gebieden die bestand zijn tegen de

gevolgen van klimaatverandering. Deze maatlat stimuleert het gebruik van groene infrastructuur en natuurinclusieve oplossingen om de leefomgeving te verbeteren. De maatlat vanuit het Rijk bevat doelstellingen voor biodiversiteit en natuurinclusiviteit. Deze zijn, op het moment van schrijven van deze handreiking, echter nog niet concreet genoeg om plannen mee te toetsen. Wanneer neem je in een project voldoende maatregelen en is het goed genoeg? Daarvoor heb je meer duiding nodig. Een plantoetsingskader helpt hierbij en is daarom een goede aanvulling.

Groen in en om de stad (GIOS)

Groen in en om de stad (GIOS) is een programmatische aanpak die de belangen van vergroening centraal stelt binnen stedelijke en regionale ontwikkeling. Het doel is een samenhangende groene infrastructuur die de leefomgeving, biodiversiteit, en klimaatbestendigheid versterkt. In plaats van een algemene groennorm voor de hele gemeente, biedt GIOS handvatten voor groenbeleid afgestemd op de kenmerken en behoeften van wijken en buurten. Gemeenten kunnen deze aanpak gebruiken om natuurinclusiviteit en kwantitatieve normen te borgen in hun beleid.

Om de kwaliteit en kwantiteit van groen effectief te borgen, hanteert GIOS een gelaagde aanpak op vijf schaalniveaus:

1. Groen in de straat
2. Groen in de buurt
3. Groen in de wijk
4. Groen in de stad
5. Groen in de regio

Deze schaalniveaus zijn onderling verbonden en versterken elkaar. Groen in de straat en buurt vormen de basis om natuur nabij te realiseren en voor overkoepelende wijknormen, terwijl het groenstructuurplan op stadsniveau de ecologische kaders voor de hele gemeente stelt. Op regioniveau zorgen groene verbindingen voor samenhang met het buitengebied.

De richtlijnen voor deze schaalniveaus helpen gemeenten om doelen voor natuurinclusief bouwen en ontwikkelen concreet te maken en effectief toe te passen in bouw- en ontwikkelingsplannen. Zo wordt stedelijk groen op alle schaalniveaus een integraal onderdeel van een toekomstbestendige leefomgeving.

Water- en bodem sturend

Water- en bodem sturend richt zich op onderwerpen zoals duurzaam gebruik van de ondergrond, schoon grond- en oppervlaktewater, waterveiligheid en energie uit bodem en water. Actuele vraagstukken, zoals droogte, wateroverlast en toenemende drukte in de ondergrond, worden ook aangepakt. Daarnaast wordt gewerkt aan doelen vanuit de Kaderrichtlijn Water en het Deltaprogramma in samenwerking met regionale en nationale partners.

Het water- en bodemsysteem op een planlocatie vormt de basis voor keuzes in gebiedsontwikkeling. Het geeft richting aan welke mogelijkheden er zijn om kansen voor natuur en biodiversiteit op te pakken. In het toetsingskader gaat de aandacht

uit naar de keuzes in de inrichting en moeten initiatiefnemers daarom benoemen hoe de bodem en water sturend zijn geweest voor bijvoorbeeld de plantkeuze.

Convenant Toekomstbestendig Bouwen

Het Convenant Toekomstbestendig Bouwen is een samenwerking tussen meer dan 150 partijen. Door het ondertekenen van het convenant zetten zij zich in voor toekomstbestendig bouwen en daarmee ook voor natuurinclusief bouwen en het behouden en versterken van de biodiversiteit. Dit convenant moedigt de ontwikkeling van woningen aan die rekening houdt met ecologische principes en de behoeften van de gemeenschap.

Door deel te nemen aan dit convenant, kunnen betrokkenen bijdragen aan een toekomst waarin natuur en menselijke activiteiten in balans zijn door meer te doen dan alleen wat wettelijk vereist wordt. Het convenant bevat richtlijnen voor natuurinclusiviteit en biodiversiteit. Een convenant is echter niet verplicht. Als gemeente heb je met het ondertekenen dus alleen een ambitie voor de eigen projecten gesteld. Door beleid en planregels met een plantoetsingskader voor natuurinclusief bouwen op te stellen kun je ook andere partijen sturen op deze doelen. Het convenant heeft voorbeeld planregels voor het omgevingsplan laten opstellen voor natuurinclusiviteit en de andere thema's uit het convenant, deze zijn te vinden op de [website van Circulaw](#).

Meer informatie over de rol van gemeenten en verschillende instrumenten onder de omgevingswet zijn te vinden in bijlage 1.

Indicatoren van het Convenant Toekomstbestendig Bouwen

De indicatoren die benoemd zijn in het convenant voor het thema 'Natuurinclusiviteit en biodiversiteit' zijn:

Indicator: Bij een ontwerp moet er altijd eerst gekeken worden naar welke op natuur gebaseerde oplossingen in het gebied passen.

- Ecologische oplossingen en oplossingen gebaseerd op natuurlijke processen hebben altijd de voorkeur boven 'grijze' oplossingen

Indicator: Het plangebied creëert, afhankelijk van de projectgrootte, een hoogwaardige habitat voor één of meerdere soortencategorieën, verdeeld in vijf hoofdgroepen:

- Gebouwbewonend
 - Gebouwbewonend
 - Aan struweel gebonden
 - Aan bloemrijk grasland gebonden
 - Aan water en oevers gebonden
- I. Voor kleinschalige projecten is het minimale ambitieniveau dat er hoogwaardig habitat gecreëerd wordt voor gebouwbewonende soorten, voor middelgrote projecten daarop ook een andere soortencategorie en voor

grootschalige projecten wordt er hoogwaardig habitat gecreëerd voor tenminste gebouwbewonende soorten en 2 andere soortencategorieën.

Met de term 'hoogwaardig' habitat worden die eisen van een soortencategorie bedoeld waar men redelijkerwijs op het perceel of met behulp van de directe omgeving aan kan voldoen. Het omvat alle aspecten van de ontwikkeling van een soortencategorie die lokaal gerealiseerd kunnen worden, samengevat in de 5 V's: *Voedsel, Veiligheid, Voortplantingsmogelijkheden, Variatie en Verbinding*.

Indicator: Het horizontale en verticale oppervlak wordt in samenhang met de groenblauwe structuren in de bredere omgeving ingericht

- I. Biodivers en hoogwaardig groen: Minimaal 30% biodivers en hoogwaardig groen op buurniveau (boomkroonbedekking telt mee)
- II. Gelaagdheid vegetatie en water (boomkroonoppervlak (in %) telt mee): Minimaal 15% middelhoge vegetatie (0,5 m – 2,5 m), met hogere ambitieniveaus voor zilver met minimaal 20% lage vegetatie (<0,5 m), en voor goud minimaal 30% boomkroonoppervlak en minimaal 10% water.

Deze handreiking verwijst naar het convenant en de daarbij horende richtlijnen en toetsingskaders. Omdat het convenant een lerend document is en regelmatig wordt geactualiseerd, kan de versie die hier wordt behandeld verschillen van de laatste versie. Voor de meest actuele informatie en om de recentste versie van het convenant te raadplegen, verwijzen we naar de website [Toekomstbestendig Bouwen](#).

Groen Groeit Mee

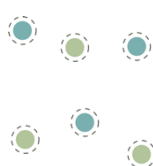
Groen Groeit Mee is de ambitie om recreatief groen, natuur, water en landschap mee te laten groeien met het stijgende aantal woningen in de provincie Utrecht. In dit samenwerkingsprogramma werken 41 partijen samen aan meer en beter groen: groen (inclusief water) dat bekender is, divers en makkelijk toegankelijk.

In de [omgevingsverordening](#) van de provincie Utrecht staat dat - om te mogen bouwen in het landelijk gebied - in samenhang met de woningbouw ook lokaal en regionaal groen moet worden ontwikkeld. En dat het realiseren en in stand houden van dat groen gewaarborgd moet zijn.

Om gemeenten en bouwende partijen te ondersteunen bij het uitvoeren van de omgevingsverordening is de Handreiking groen bij uitbreidingslocaties ontwikkeld. Meer informatie over het samenwerkingsprogramma kan je vinden op de website van [Groen Groeit Mee](#).

2. Doelstellingen voor biodiversiteit bij ruimtelijke ontwikkelingen

Het hoofddoel van natuurinclusief bouwen en inrichten is om de biodiversiteit in de gebouwde omgeving te beschermen, te herstellen en te versterken. Hiervoor zijn er vier doelstellingen. Deze vormen de basis van het beleidskader voor natuurinclusief bouwen en inrichten:

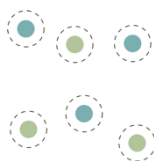
1. Behoud en bescherming van bestaande natuur

Nieuw gerealiseerde natuur is meestal van lagere ecologische waarde dan volgroeide en oudere natuur. Daarom is behoud van waardevolle, bestaande natuur belangrijk. Net als het zo min mogelijk verstoren van de bodem. Daarnaast is bescherming van aanwezige dier- en plantensoorten belangrijk om hen in het gebied te behouden.

2. Groenstructuren binnen het plangebied en verbinding met de omgeving

De meeste diersoorten hebben voordeel van verbondenheid tussen natuur. Zo ontstaat namelijk een voldoende groot leefgebied met toegang tot alle habitateisen. Dat zijn de V's voor het leefgebied: Voedsel, Vocht, Voortplanting/Verblijf, Veiligheid, Verbinding en Variatie. Ook kunnen populaties zo voldoende mengen om gezondheid en voortbestaan te garanderen.

3. Voldoende ruimte voor diverse natuurtypen

Het is belangrijk dat er voldoende ruimte is voor natuur. Dat kan ruimte zijn die exclusief met een natuurfunctie wordt ingericht, zoals natuurvriendelijke oevers. Of ruimte die meervoudig wordt gebruikt. Bijvoorbeeld een groen dak of recreatiegebieden zoals parken.

4. Ecologische kwaliteit: habitatrealisatie en basiskwaliteit natuur

De keuze van natuurtype en beplanting bepaalt vervolgens de ecologische kwaliteit en diversiteit. Het gaat daarbij om verscheidenheid, het zorgen voor voldoende kwaliteit en om keuzes aan plantsoorten die gezamenlijk zorgen voor een goed leefgebied (habitat) voor doelsoorten.

Figuur 2: Overzicht aandachtspunten voor biodiversiteit

3. Aan de slag als gemeente

Als gemeente wil je een actieve rol spelen in het bevorderen van een groene en toekomstbestendige omgeving. Dit hoofdstuk biedt handvatten voor een integrale aanpak door te inspireren, te stimuleren en waar nodig te verplichten. Het liefst gebruik je als gemeente een combinatie van deze drie methodes om zowel duidelijke kaders te stellen en tegelijkertijd zo goed mogelijk te ondersteunen.

Inspireren

Het delen van kennis en inspiratie is essentieel voor het creëren van een breed draagvlak voor natuurinclusief beleid. Gemeenten spelen hierin een cruciale rol door gebiedsontwikkelaars en andere betrokken partijen te inspireren en te ondersteunen. Dit kan door middel van informatiebijeenkomsten, workshops en campagnes waarin de voordelen van natuurinclusieve aanpakken centraal staan. Deze activiteiten bieden een platform om kennis te delen, successen te vieren en samenwerking te bevorderen.

Een krachtig middel om gebiedsontwikkelaars te inspireren is het delen van goede voorbeelden uit de praktijk. Zo laat de website bouwnatuurinclusief.nl talloze voorbeelden en oplossingen zien voor gemeenten, architecten, woningcorporaties, projectontwikkelaars en particulieren. Door gerealiseerde natuurinclusieve projecten te presenteren, worden de mogelijkheden concreet en tastbaar. Inspiratiegidsen kunnen deze voorbeelden verder versterken. Ze bieden overzichtelijke informatie over de verschillende natuurinclusieve maatregelen, waardoor ontwikkelaars handvatten krijgen om natuurinclusiviteit al vanaf de eerste ontwerpfasen mee te nemen in hun plannen. Een voorbeeld hiervan is de 'Natuurinclusief ontwikkelen' gids, gemaakt door een samenwerking tussen Synchron, Nest Natuurinclusief en Vogelbescherming Nederland. De gids is op de website van Nest Natuurinclusief gratis beschikbaar.

Figuur 3: Praktische gids voor natuurinclusief ontwikkelen

Daarnaast kunnen gemeenten kaarten en informatie over o.a. de aanwezigheid van soorten delen met gebiedsontwikkelaars. Kaarten die inzicht geven in bestaande groene en blauwe structuren of ecologische verbindingen helpen ontwikkelaars bijvoorbeeld om maatregelen af te stemmen op de lokale situatie. Soortinformatie biedt specifieke kennis over de flora en fauna in het gebied en de maatregelen die nodig zijn om hun leefgebied te verbeteren, wat leidt tot gerichte en effectieve natuurinclusieve ontwerpen. In gezamenlijke ontwerp sessies en ateliers kan ook samengewerkt worden om deze kennis toe te passen op de bouwopgave.

Figuur 4: Voorbeeld kaart van een gebiedsontwikkeling

Stimuleren

Als overheid kun je met bijvoorbeeld subsidies stimuleren dat er meer natuurwaarde gerealiseerd wordt. De subsidieregeling '*Groene, gezonde en klimaatbestendige steden en dorpen*' van de provincie Utrecht ondersteunt projecten die bijdragen aan biodiversiteit, gezondheid en klimaatadaptatie. Voorbeelden zijn de aanleg van groene daken, het vergroenen van pleinen, en het ontwikkelen van innovaties binnen de woon- en werkomgeving. Gebiedsontwikkelaars kunnen deze subsidie aanvragen voor zowel voorbereiding als uitvoering van activiteiten. Meer informatie is [hier](#) te vinden op de website van de provincie Utrecht.

Een ander voorbeeld van het stimuleren van gebiedsontwikkelaars zijn de '*Ontwerpateliers Natuurinclusief*' van de provincie Utrecht. Deze ateliers bieden gemeenten, woningcorporaties en ontwikkelaars de kans om samen met experts en andere stakeholders creatieve en haalbare oplossingen te verkennen voor de integratie van natuur in stedelijke en dorpse omgevingen. Dit leidt tot innovatieve ontwerpen die zowel ecologisch waardevol zijn als bijdragen aan de leefbaarheid

van de omgeving. Meer informatie over de ontwerpateliers is te vinden op de [website van de provincie Utrecht](#).

Verplichten

Naast inspireren en stimuleren kan je als gemeente ook verplichtingen stellen. Dit kan bijvoorbeeld door het opstellen van omgevingsplanregels en het implementeren van een puntensysteem of een ander beoordelingskader waarmee de bijdrage van projecten aan natuur en biodiversiteit getoetst kan worden. Dit systeem zorgt ervoor dat alle betrokken partijen zich aan de afgesproken normen houden en verplicht tot de realisatie van natuurrijke projecten.

Verschillende voorbeelden van gemeenten

✗ Gemeente Amsterdam: Om ervoor te zorgen dat de natuur een volwaardige plaats krijgt bij de ontwikkeling van nieuwbouw, heeft de gemeente Amsterdam een eigen puntensysteem voor natuurinclusief bouwen ontwikkeld ⁷. Dit systeem is gekoppeld aan hun '*handboek natuurinclusief bouwen*' ⁸, waarin alle maatregelen uitgebeeld staan.

Den Haag: Den Haag was in 2019 de eerste gemeente in Nederland die een puntensysteem voor natuurinclusief bouwen ⁹ introduceerde. Deze verplichting combineert Den Haag met het uitbrengen van inspirerende gidsen ¹⁰, waarin praktijkvoorbeelden van natuurinclusief ontwikkelen worden uitgelicht.

Nijmegen: Gemeente Nijmegen heeft een uitgebreide aanpak ontwikkeld voor natuurinclusief bouwen, die is vastgelegd in de zogenaamde "*Toolbox natuurinclusief bouwen*" ¹¹. Daarnaast worden er praktische hulpmiddelen aangeboden, zoals een website ¹² die informatie verschaft over de toolbox.

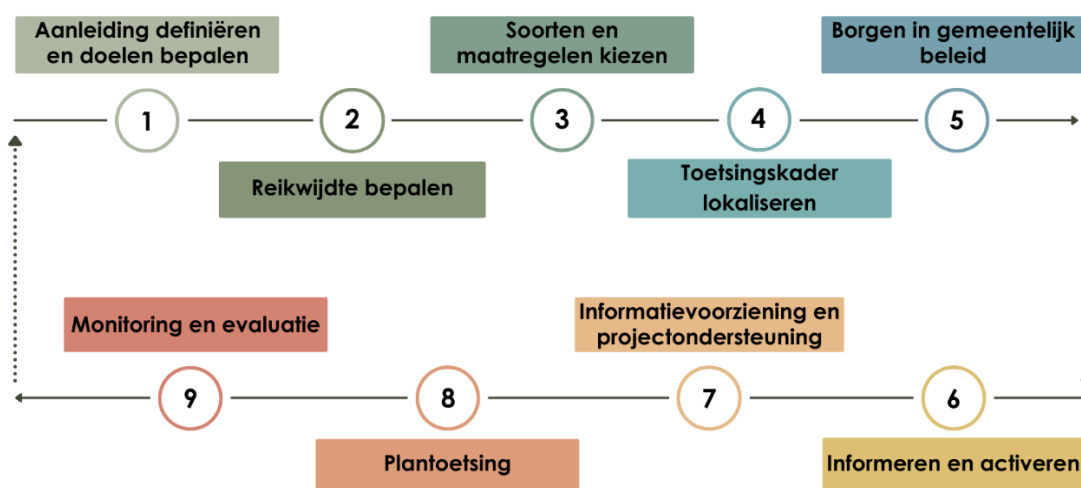

Veenendaal: De gemeente Veenendaal heeft een *Puntensysteem Omgevingsvisie Veenendaal* ¹³ ontwikkeld, waarin onder meer natuurinclusief bouwen wordt gewaarborgd. Dit systeem vereist dat ontwikkelaars een minimaal aantal punten aan natuurinclusieve maatregelen in hun plannen opnemen voordat een omgevingsvergunning kan worden verleend. Ontwikkelaars kunnen zelf kiezen welke maatregelen passen binnen het ontwerp. Daarnaast verwacht de gemeente een inrichtingsplan waarin de uitvoering van deze maatregelen gedetailleerd wordt beschreven. Deze aanpak biedt ontwikkelaars een duidelijke richtlijn voor het bevorderen van de biodiversiteit, maar geeft ook enige mate van flexibiliteit.

4. Stappenplan natuurinclusief beleid

Het ontwikkelen van natuurinclusief beleid vraagt om een gestructureerde aanpak, waarbij ecologische doelen effectief worden geïntegreerd in gemeentelijk beleid. Het komende hoofdstuk biedt een helder stappenplan waarmee gemeenten hun ambities concreet kunnen maken (zie figuur 5). Van het vaststellen van de aanleiding en reikwijdte tot het kiezen van maatregelen en borging in regelgeving, iedere stap wordt praktisch toegelicht en ondersteund met voorbeelden.

Met dit stappenplan kunnen gemeenten een beleid met toetsingskader opstellen dat niet alleen de lokale natuurwaarde vergroot, maar ook bijdraagt aan een gezonde en klimaatadaptieve leefomgeving. Door deze systematische aanpak te volgen, ontstaat een solide basis om samen met gemeentelijke collega's, initiatiefnemers en andere betrokkenen de transitie naar natuurinclusieve steden en dorpen te realiseren.

Figuur 5: Stappenplan natuurinclusief bouwen voor gemeenten

Stap 1. Aanleiding definiëren en doelen bepalen

Een duidelijke aanleiding definiëren is essentieel voor het opstellen van een effectief natuurinclusief beleid. In het hoofdstuk 'gerelateerde wetgeving & convenanten' zijn al meerdere documenten behandeld die als aanleiding kunnen dienen voor natuurinclusief bouwen, zoals de EU Natuurherstelwet, de omgevingsvisie, of afspraken vanuit een ondertekend convenant. Deze documenten bieden vaak een basis om natuurinclusieve maatregelen te integreren en vormen een referentiepunt voor de ontwikkeling van het beleid.

Zodra de aanleiding helder is, is het belangrijk om de gewenste uitkomsten en doelen van het beleid vast te stellen. Deze doelen geven richting aan de ambities en maken het mogelijk om de voortgang en effectiviteit van de maatregelen te meten. Afhankelijk van de specifieke omstandigheden en uitdagingen kunnen de doelen verschillende bijdragen van natuur in de gebouwde omgeving omvatten.

Doelen zijn bijvoorbeeld:

- Klimaatadaptatie
- Toekomstbestendigheid van de leefomgeving
- Gezonde leefomgeving
- Aantrekkelijke omgeving voor inwoners
- Voldoen aan de groennormering
- Kostenbesparing op lange termijn
- Duurzaam willen bouwen
- Duidelijke kaders willen stellen
- Voldoen aan wetgeving

Het is belangrijk om consistent te communiceren over deze doelen. Zo weten alle betrokkenen waarom natuurinclusief bouwen en inrichten belangrijk is voor de gemeente en sluit beleid aan bij de gestelde visie en ambities van de gemeente.

Stap 2. Reikwijdte bepalen

Bij het opstellen van natuurinclusief beleid is het van belang om de reikwijdte van het beleid duidelijk af te bakenen. Dit houdt in dat er keuzes gemaakt moeten worden over de toepassing van het beleid: richt het zich alleen op nieuwbouwprojecten, of vallen renovaties en de inrichting van de openbare ruimte hier ook onder? Is het beleid van toepassing in de gehele gemeente, of is er een focus op specifieke gebieden of projecten?

Daarnaast kan de doelgroep verschillen: richt het beleid zich op alle projecten of ligt de nadruk op specifieke doelgroepen, zoals woningcorporaties? Bij deze keuze is het belangrijk om goed aan te sluiten bij de doelen van de gemeente en de reikwijdte die daarin bepaald is. Het bepalen van de reikwijdte biedt een duidelijk kader voor alle betrokkenen, van beleidsmedewerkers tot externe samenwerkingspartners.

Stap 3. Soorten en maatregelen kiezen

Een volgende stap in het opstellen van natuurinclusief beleid is het kiezen van lokaal relevante doelsoorten en de daarbij passende maatregelen. Niet elke soort of maatregel is geschikt voor iedere gemeente; dit hangt af van lokale

omstandigheden zoals abiotische factoren (bodem, water, klimaat), de inrichting van het landschap, de druk van het stedelijk gebied, en de voorkeuren van de gemeente zelf — welke soorten wil je beschermen of een plek geven, en passen bij de ligging van de gemeente?

Om tot een breed gedragen en goed onderbouwde keuze te komen, is het belangrijk dat de gemeente deze afstemming doet in samenwerking met lokale natuurverenigingen. Dit zorgt niet alleen voor de nodige ecologische kennis, maar creëert ook draagvlak onder lokale partners en bewoners voor de keuzes die gemaakt worden. Zo kunnen natuurinclusieve maatregelen beter afgestemd worden op de lokale context en wensen.

Figuur 6: Overzicht van doelsoorten van een gemeente

Keuze van doelsoorten

De keuze voor de doelsoorten kan gemaakt worden aan de hand van enkele richtlijnen, zodat er een compacte en complete lijst ontstaat die zowel de basiskwaliteit van de natuur als de unieke lokale soortendiversiteit weerspiegelt. Niet iedere soort hoeft aan iedere richtlijn te voldoen. Maar door de richtlijnen te gebruiken draagt de keuze van doelsoorten bij aan een natuurinclusief beleid dat zowel lokaal relevant als breed gedragen is. Dit zijn de richtlijnen:

- **Een doelsoort stelt eisen aan zijn omgeving voor bepaalde typen natuur.** Denk aan een diersoort die specifieke flora of habitatstructuren nodig heeft om te overleven. Zo kunnen er soorten gekozen worden met leefgebieden bestaande uit de bebouwde omgeving, bomen, struiken, water en oevers, en kruidenrijk en bloemrijk grasland. De soort wordt daarmee de ambassadeur van een type natuur.

- **Een doelsoort heeft inrichtingseisen die uitgevoerd kunnen worden in een herinrichting of bouwopgave.**
Het beleid gaat immers om natuurinclusief bouwen en inrichten. Kies bijvoorbeeld een vogelsoort die nestgelegenheid kan hebben in gevels of op daken. De gemeente kan een algemene lijst met doelsoorten hanteren en daar per project of wijk een selectie van passende soorten in maken.
- **Een doelsoort is een graadmeter voor de effectiviteit van inrichting en beheer.**
De aanwezigheid van bepaalde soorten kan aangeven of de inrichting en het beheer van de natuur op de juiste manier plaatsvinden. Soorten kunnen zo gelinkt worden aan een bepaalde natuurkwaliteit die gewenst is, of juist behouden moet worden.
- **Een doelsoort geeft een streven aan en is haalbaar op korte of lange termijn.**
Sommige soorten kunnen snel profiteren van nieuwe maatregelen, terwijl andere pas na jaren aanwezig zullen zijn. Door de soortkeuze hierop af te stemmen wordt er waarde gegeven aan het behoud van bestaande natuur en geef je richting aan het ambitieniveau.
- **Een doelsoort is lokaal mogelijk aanwezig en is een beschermde soort voor wettelijke natuurbescherming.**
Dit helpt om bestaande natuur en soorten te behouden en juridische verplichtingen rondom natuurbescherming in het oog te houden en in te vullen.
- **Een doelsoort spreekt aan bij het publiek of heeft een hoge 'aankijkbaarheidsfactor'.**
Dit kan helpen om draagvlak onder de inwoners en initiatiefnemers te vergroten en hen te betrekken bij de natuurinclusieve ambities.
- **Een doelsoort kan een provinciale of landelijke doelsoort zijn.**
Hiermee kan de gemeente inspelen op bredere beleidsdoelen en samenwerking met andere overheden.
- **Een doelsoort is eerder benoemd als doelsoort voor de gemeente.**
Dit zorgt voor continuïteit in het beleid en bouwt voort op eerder uitgezette lijnen.

Deze richtlijnen helpen gemeenten om doelsoorten te selecteren die niet alleen een ecologische meerwaarde hebben, maar ook praktisch haalbaar zijn in de specifieke context van de gemeente en de locatie.

Keuze voor doelsoorten bij de gemeente Amersfoort

In Amersfoort worden de doelsoorten 'gidssoorten' genoemd om gerichte natuurdoelen te stellen bij gebiedsontwikkelingen. Stadsecoloog Gideon Vreeman vertelt:

"We hebben de Amersfoortse 33; soorten die zijn gekozen als gids voor de natuurkwaliteit die de gemeente in een bepaald gebied wil bereiken. Ze zijn ingedeeld op basis van vier landschappen en vier schaalniveaus. Voor elke locatie selecteren we een combinatie van plant- of diersoorten die de (model staan voor alle kenmerkende soorten die horen bij dat landschap en schaalniveau. Doe je het goed voor de gidssoorten, dan profiteren daar veel andere soorten waar ze mee samen leven daarvan. De randvoorwaarden voor het leefgebied van de gidssoorten vertegenwoordigen zo een minimale ecologische kwaliteit van de leefomgeving: een Basiskwaliteit Natuur."

Zo is de haas één van de indicatoren voor het landschap van het Eemland en de Gelderse Vallei. Deze wordt ingezet in zowel het buitengebied als gebieden die verbindingen vormen tussen het buitengebied en landgoederen in de stad. In stedelijke wijken, op het schaalniveau van straat en gebouw, zijn soorten gekozen die minder ruimte vragen, zoals de huismus en de egel. Maar vergis je niet, bij bijvoorbeeld nieuwe bouwblokken is het al een uitdaging om voldoende verbinding en verblijfplaatsen voor een egel te realiseren. Het gaat daarbij om basiscondities, en niet om de gidssoort zelf.

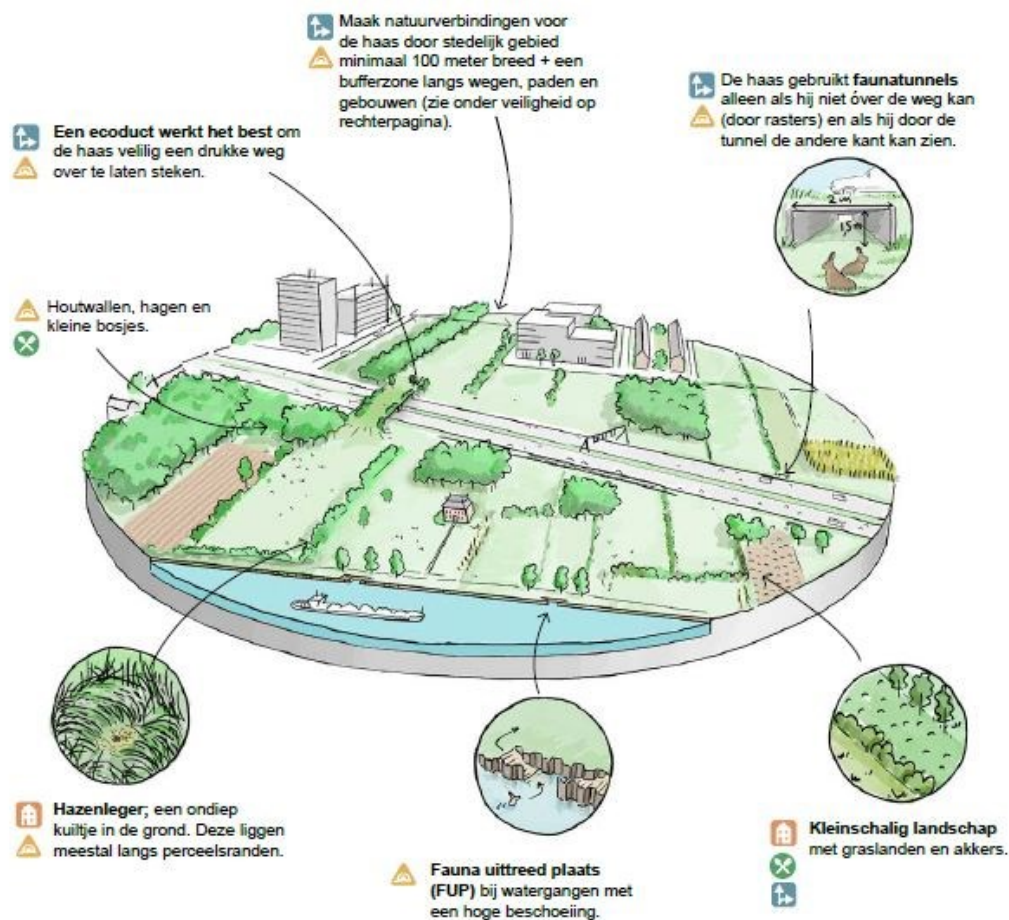
Bij het landschap van de Utrechtse Heuvelrug kiest de gemeente soorten die bij dit landschap passen en een vertegenwoordiging zijn van de daar te behouden en/of gewenste natuurkwaliteit, zoals de das, hazelworm en het geelsprietdikkopje. Deze lokaal kenmerkende soorten benadrukken het onderliggend landschap en bijbehorende natuurwaarden. Door voor elk gebied zorgvuldig een set aan gidssoorten te kiezen, kan Amersfoort de natuurkwaliteit versterken op een manier die passend is binnen de inrichting van de straat, wijk, stadsrand of het buitengebied.

Het advies dat stadsecoloog Gideon alle gemeenten wil meegeven is:

"Kies als gemeente gidssoorten om te bepalen welke voorwaarden minimaal nodig zijn om lokale algemene soorten algemeen te houden. Op die manier worden ambities concreet genoeg om mee te doen in de belangenafweging die de stedelijke omgeving met zich meebrengt."

Haas

De haas treft je aan in het buitengebied, maar ook in de grotere groengebieden midden in de stad. Tenminste: als die robuust verbonden zijn met het buitengebied. De haas is gebaat bij kruidenrijke graspercelen, afgewisseld met kleine landschapselementen, zoals bosjes, onkruidhoekjes, hagen en boskanten. Daar vindt dit zoogdier rustige plekken met dekking om haar jongen in het open veld te kunnen laten overleven.

Versie 2.07.2024

Verblijfsplaats Voedsel Verbinding Variatie Veiligheid

Figuur 7: Gidssoort informatieblad over de haas.

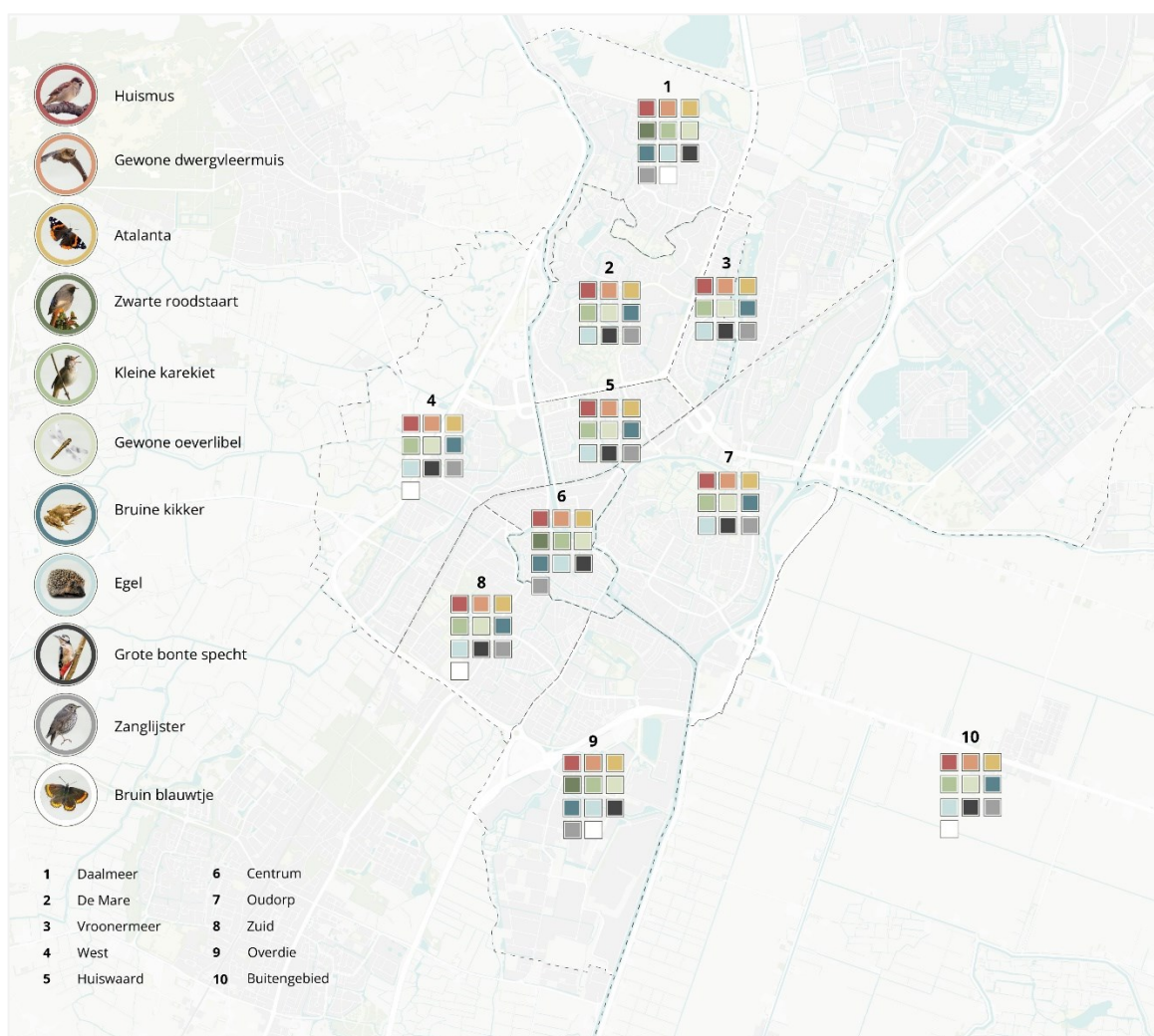
Maatregelen kiezen

Bij het kiezen van maatregelen voor natuurinclusief bouwen moeten gemeenten zorgvuldig selecteren op basis van de doelen en reikwijdte die zijn gezet, en de

gekozen doelsoorten. Elke maatregel heeft namelijk zijn eigen invloed op biodiversiteit, beheer of klimaatadaptatie en kan worden toegepast afhankelijk van de specifieke context van een gebied. Zo kan je de vraag stellen of een maatregel in de gehele gemeente geldt, of mag deze alleen toegepast worden in bepaalde wijken?

Wijksoorten in Nijmegen

Nijmegen heeft een uitgebreide lijst met doelsoorten. Daarin staan ook soorten die enige overlap hebben in habitatvoorwaarden. Een deel van de soorten zijn wijkgebonden, wat inhoudt dat ze zijn gelinkt aan specifieke locaties. Hierdoor kan er afhankelijk van de locatie gekozen worden uit een aantal doelsoorten. De huismus moet echter overal gekozen worden als doelsoort. Gemeente Nijmegen vindt namelijk de maatregelen die bij de huismus passen zo gewenst, dat deze overal toegepast moeten worden. Ontwikkelaars krijgen hierdoor genoeg vrije keuze, maar moeten wel rekening houden met een aantal standaard maatregelen.

Figuur 8: Kaart van gemeente Alkmaar met de aanwezigheid van doelsoorten gecategoriseerd per wijk.

Alkmaar en de zwarte roodstaart

In Alkmaar zijn voor de komende jaren een aantal gebiedsontwikkeling gepland. Veel van de locaties zijn nu bedrijventerreinen met daarvoor kenmerkende soorten die een weinig natuurrijke omgeving als leefgebied hebben, zoals de zwarte roodstaart. Om te zorgen dat het leefgebied van deze soorten niet teniet zal gaan wanneer de terreinen ontwikkeld worden tot woongebieden, heeft Alkmaar de zwarte roodstaart aangewezen als doelsoort. Deze soort mag echter niet overal gekozen worden. Deze soort gedijt namelijk vooral in vrij kale en versteende omgevingen, wat niet gewenst is op andere locaties. De keuze van deze soort mag daarom alleen wanneer er in het gebied een oud bedrijventerrein is om te voorkomen dat er te veel relatief kale gebieden worden ontwikkeld.

Stap 4. Toetsingskader lokaal relevant maken

Template van het plantoetsingskader

Gemeenten kunnen gebruik maken van een template met een plantoetsingskader. Dit template is ontwikkeld met hulp van vier ervaren stadsecologen uit Delft, Leiden, Tilburg en Amsterdam. Dit zorgt ervoor dat niet overal het wiel uitgevonden hoeft te worden. De template is een toetsingsformulier in een Excel-bestand dat in principe zo gebruikt kan worden, maar waarbij het ook mogelijk is om het aan te passen en eigen keuzes voor o.a. randvoorwaarden, doelsoorten en maatregelen toe te passen.

Licentie aanvragen

Het toetsingsformulier is klaar voor gebruik. Wil je het toetsingsformulier gebruiken en lokaliseren? Vraag een licentie voor gebruik aan bij Nest Natuurinclusief. Stuur een e-mail naar info@nestnatuurinclusief.nl en geef aan welke aanpassingen je wil maken. De licentie is kosteloos voor gemeenten, maar gebruik van de template moet wel aangevraagd worden. Zo kunnen we leren van alle toepassingen van verschillende gemeenten en deze lessen met elkaar blijven delen.

Tip: lees dit hoofdstuk door met de template ernaast. Dan is het makkelijker te volgen en kun je meteen aan de slag om deze stap te nemen.

Het toetsingsformulier aanpassen

Het toetsingsformulier bestaat uit verschillende tabbladen; een introductie, een blad voor de projectinformatie, een tabel voor het invullen van nest- en faunaverblijven, een tabel voor de keuze van inrichtingsmaatregelen en een checklist voor de compleetheid van het leefgebied per doelsoort. Maak het toetsingsformulier en de

begeleidende informatie lokaal relevant door het aan te passen voor gemeentelijke doelstellingen en soorten.

✓ Huismus	Voorwaarden leefgebied	Bijpassende maatregelen uit toetsingsformulier: <i>kies minimaal één maatregel per habitatvoorwaarde.</i>	Hoeveelheid of antwoord:	Punten (=>1):
	Verblijfplaats en voortplanting: Cluster 5 of meer broedplaatsen bij elkaar per gevel. Bij grotere gebouwen kunnen meer clusters per gevel.	1.1 Nestvoorzieningen en broedplaatsen huismus	✓	5 stuks
	Voedsel: Voedselplanten, zoals bes-dragende heesters, meidoornstruiken en grassen. Ook zijn gras, zand en water binnen 100m van de verblijven belangrijk.	2.1 Bloemrijk en kruidenrijk grasland en zoomvegetatie 3.2 Heesters in meerdere soorten 3.4 Heggen en hagen meerdere soorten 7.2 - 7.5 Groene daken, exclusief sedumdaken	✓	150 m2
	Veiligheid: Klimmend groen van minimaal 2-3 meter hoog, solitaire bomen en groenblijvende of stekelige struiken.	3.1 + 3.2 Heesters 3.3 + 3.4 Heggen en hagen 4.3 - 4.6 Bomen 2e en 3e orde 6.1 Groene, grondgebonden gevel met klimplanten 7.4 - 7.5 Groen dak met struiken en/of bomen	✓	100 m2
	Verbinding: Alle maatregelen realiseren binnen 100m van de broedplaatsen. En andere huismussenpopulaties en geschikt leefgebied in de nabijheid (binnen 300m) voor uitwisseling en groei van de populatie.	Is aan deze voorwaarde voldaan? Zorg voor onderbouwing in het ontwikkelplan.	✓	ja

Meer informatie en inspiratie voor het leefgebied van de huismus: <https://natuurinclusiefontwikkelen.nl/huismus/>

Figuur 9: Uitwerking van de habitatvoorwaarden van de huismus in het toetsingsformulier

Let op!

Geef duidelijk aan dat het invullen van het toetsingskader niet gelijk staat aan wettelijke goedkeuring. Er moet een omgevingsvergunning worden aangevraagd waar het toetsingskader onderdeel van kan zijn. Het een sluit het ander niet uit. Ook kan er een omgevingsvergunning nodig zijn wanneer er beschermde soorten aanwezig zijn in het gebied. Zorg ervoor dat dit direct duidelijk is, anders kan het later in het proces voor problemen zorgen.

I. Doelstellingen bepalen

Met vastgesteld beleid en regels draagt ieder project bij aan het realiseren en behouden van een natuurinclusieve en biodiverse leefomgeving. Elk project heeft vrije keuze in inrichtingsmaatregelen, zolang er samen maar voldoende punten worden behaald en de maatregelen bij elkaar passen om gezamenlijk een goed leefgebied te vormen voor de gekozen doelsoorten.

Het systeem werkt schalend: hoe groter het plangebied van een project, hoe meer absoluut oppervlak met natuurinclusieve inrichting er moet komen. Het aandeel (percentage) ruimte voor natuur blijft daarbij gelijk. De groennorm in het toetsingsformulier is overgenomen vanuit het Convenant Toekomstbestendig Bouwen en staat op minimaal 30% groenoppervlak. De meest recente versie van het convenant bevat ook een nieuw doel voor minimaal 15% oppervlakte met middelhoge vegetatie. Dit kan eventueel overgenomen worden in het toetsingskader.

Zorg dat deze doelstellingen afgestemd worden met het ambitieniveau van je gemeente, bijvoorbeeld wanneer er al een groennorm is. Pas in het formulier de kwalitatieve en kwantitatieve doelstellingen waar nodig aan en verwerk dit ook in de rest van het bestand.

II. De algemene randvoorwaarden aanpassen

De algemene randvoorwaarden geven aan waar in alle plannen rekening mee gehouden moet worden. Het is aan de gemeente zelf om dit te bepalen en lokaal specifiek te maken. Wat is haalbaar en realistisch in de gemeentelijke context?

Hoever zijn jullie al in de ecologische opgave? Welke eisen hebben jullie naast het behalen van voldoende punten voor natuurinclusieve maatregelen? Denk hierbij aan randvoorwaarden zoals:

- Het verplicht aansluiten van een ecologisch expert bij bouwprojecten;
- Het aanleveren van een beheerplan;
- Voorwaarden voor beglazing en verlichting.

Zorg dat de ontwikkelaar gestructureerd deelt waar alle benodigde informatie staat. Dat scheelt een hoop tijd in het beoordelen van een plan en zo kan ook een plantoetsers makkelijker nagaan of alles klopt en of alle vereiste stukken meegeleverd zijn bij de aanvraag. Dit maakt het gehele proces voor alle betrokkenen een stuk gemakkelijker, overzichtelijker en sneller.

III. Doelsoorten invullen

Er zijn in de template standaard vijf doelsoorten toegevoegd. Deze kun je lokaal aanpassen en uitbreiden. Gebruik de doelsoorten die je in stap 3 hebt benoemd. Pas op basis van je keuze de projectinformatie en de checklist voor de gekozen doelsoorten in het toetsingskader aan.

De ontwikkelaar maakt vervolgens voor een plangebied een selectie van soorten uit de lijst met doelsoorten waarvoor er natuurinclusieve maatregelen genomen worden. In de checklist voor de doelsoorten wordt beoordeeld of aan de voorwaarden voor een compleet leefgebied wordt voldaan. De ontwikkelaar kan ook kiezen voor andere soorten, mits er een onderbouwing van de keuze wordt toegevoegd. Bij een keuze voor andere soorten werkt de checklist niet.

IV. Maatregelen selecteren en randvoorwaarden bepalen

Kies maatregelen uit die passen bij de inrichting van je gemeente en de gestelde kwalitatieve doelstellingen en doelsoorten. Welke natuurinclusieve maatregelen zijn belangrijk om toe te voegen in jouw gemeente en van belang voor jullie doelsoorten? Zijn er maatregelen die toegepast mogen worden zonder dat deze specifiek gelinkt zijn aan een doelsoort? Als er maatregelen ontbreken in het huidige toetsingsformulier die wel relevant zijn voor de gemeente, dan kun je deze toevoegen.

Ook kun je de randvoorwaarden per maatregel aanpassen aan de eigen richtlijnen, bijvoorbeeld uit het Handboek/Leidraad Inrichting Openbare Ruimte. Laat de randvoorwaarden ook aansluiten bij ander bestaand beleid, zoals bijvoorbeeld beleid rondom klimaatadaptatie, leefomgeving, groenstructuur, groennorm, kapbeleid, afval of verlichting.

Botsproeven

Een goede oefening is om lopende gebieds- en ontwikkelprojecten als "botsproef" te gebruiken: hiermee test je hoe natuurinclusieve maatregelen werken in deze projecten en waar verbetering nodig is. Door interne experts, zoals de afdeling Beheer, stedenbouwkundigen en landschapsonwerpers, te betrekken kun je de kwaliteit en haalbaarheid van maatregelen vergroten.

Voorbeeld: hoe Leiden de randvoorwaarden lokaal aanpast

Gemeente Leiden heeft een lijst opgesteld met bomen die ecologisch relevant zijn: het Ecologisch Bomenregister Leiden. De randvoorwaarden bij de maatregelen voor bomen zullen daarom verwijzen naar deze specifieke lijst en de voorwaarden voor bomen die de gemeente stelt, zoals een voldoende grote groeiplaats. Dit beleid past binnen de ecologische doelstellingen en ambities van de gemeente Leiden. In andere gemeente kan de keuze vrijer of anders zijn van welke soorten er beschermd en gewenst zijn.

Punten toekennen

In de template van het toetsingskader is er voor nest- en verblijfplaatsen een eigen doelstelling die wordt bepaald aan de hand van het oppervlak van het gebouw (of meerdere gebouwen). Voor natuurinclusieve (groenblauwe) inrichtingsmaatregelen wordt de doelstelling bepaald op basis van het hele plangebied. Bijna alle inrichtingsmaatregelen hebben een puntenaantal dat per 100 m² berekend wordt. Wordt er bijvoorbeeld van een maatregel 50 m² aangelegd, dan ontvangt een ontwikkelaar de helft (50/100 m²) van het aantal punten die bij die maatregel horen. Bij bomen kan in het formulier het aantal stuks (in plaats van meters) worden ingevuld en wordt op basis daarvan het verwachte aantal vierkante meters (boomkroonoppervlak) na 20 groeijaren in de puntentelling meegenomen.

Als gemeente kan je zelf de keuze maken of het aantal toegekende punten per maatregel past bij de beoogde ambitie. Je kunt het puntenaantal in de template dus ook wijzigen. Houd daarbij rekening met de doelstellingen van de gemeente. Zijn maatregelen belangrijk en relevant? Geef die een hoger puntenaantal. Het toetsingsformulier heeft een ondergrens van minimaal één punt voor elke habitatvoorwaarde van een doelsoort. Er moeten dan dus maatregelen in het inrichtingsplan zitten die samen minimaal een punt opleveren. Hierin kun je als gemeente ook strenger zijn door een ondergrens van een hoger aantal punten te kiezen.

V. Soort-specifieke voorwaarden uitwerken

Bedenk hoe de habitatvoorwaarden (V's) van de gekozen doelsoorten eruitzien. Welke natuurinclusieve maatregelen horen bij de voorwaarden van het leefgebied? Bepaal ook op welke wijze je onderbouwing wil ontvangen om aan te tonen hoe de maatregelen gezamenlijk voor een compleet leefgebied voor doelsoorten zorgen. In de template is hiervoor een checklist toegevoegd.

Stap 5. Borgen in gemeentelijk beleid

Omgevingswet en omgevingsplanregels

Er zijn geen landelijke instructieregels of andere wettelijke verplichtingen voor natuurinclusief bouwen in het omgevingsplan. Gemeenten zijn dus vrij om regels in het omgevingsplan of in anterieure overeenkomsten op te nemen voor natuurinclusief bouwen binnen de kaders van het Rijk en de provincie.

De Omgevingswet biedt gemeenten daarmee de mogelijkheid om natuurinclusief bouwen vast te leggen in omgevingsplanregels. Deze regels kunnen specifieke eisen stellen aan de inrichting en het beheer van de fysieke leefomgeving, waaronder groenstructuren, biodiversiteit en groennormen. Door duidelijke richtlijnen op te nemen in het omgevingsplan, kunnen gemeenten ervoor zorgen dat natuurinclusieve principes een integraal onderdeel worden van ruimtelijke ontwikkeling. Zo krijgt de natuur een stem aan de omgevingstafel. Meer informatie over beschikbare juridische instrumenten is te vinden in [bijlage 1](#).

Voorbeeld beleidsregel Groningen

De gemeente Groningen zet zich actief in om natuurinclusief bouwen te integreren in haar ruimtelijke ordening. De gemeente heeft een beleidskader ontwikkeld dat als zelfbindend beleidsdocument functioneert ¹⁴. Dit beleidskader omvat maatregelen en afspraken die zijn bedoeld om de fysieke leefomgeving te verbeteren en de biodiversiteit toe te laten nemen.

Het beleidskader is uitgewerkt in een beleidsregel ¹⁵. Daarin staat onder andere voor welke projecten natuurinclusief bouwen verplicht is (de reikwijdte) en aan welke voorwaarden natuurinclusieve maatregelen moeten voldoen. Zo heeft de gemeente met een puntensysteem regels vastgesteld rondom de hoeveelheid natuurinclusieve maatregelen die opgenomen moeten worden in een project ¹⁶. De invoering van de regels gaat stapsgewijs, maar uiteindelijk moeten de maatregelen onderdeel worden van alle omgevingsplannen. Hierdoor wordt het een integraal onderdeel van het vergunningverleningsproces.

Borging puntensysteem gemeente Veenendaal

De gemeente Veenendaal heeft een effectief systeem ontwikkeld om duurzaam beleid te borgen. Dit 'Puntensysteem Omgevingsvisie Veenendaal' biedt een gestructureerde aanpak om de drie kernwaarden van de omgevingsvisie – gezondheid, veiligheid en duurzaamheid – te waarborgen in stedelijke ontwikkelingsprojecten. Daarbij spelen natuurinclusieve maatregelen een belangrijke rol. Het systeem kan dienen als inspirerend voorbeeld voor andere gemeenten die hun eigen natuurinclusieve beleid willen versterken.

Hoe werkt het puntensysteem?

Het puntensysteem richt zich op een stapsgewijze integratie van duurzame maatregelen binnen gemeentelijke projecten. Essentiële onderdelen van dit systeem zijn:

- **Integratie in planprocessen:** Het systeem is verankerd in veel verschillende bestemmingsplannen en in anterieure overeenkomsten. Met de invoering van de Omgevingswet wordt het puntensysteem straks ook een onderdeel van het omgevingsplan en is het nu al een vereiste voor de Buitenplanse Omgevingsplanactiviteit (BOPA). Bij de aanvraag van de omgevingsvergunning is het puntensysteem een vereiste waaraan de initiatiefnemer moet voldoen voordat de gemeente de vergunning kan verlenen.
- **Flexibele toepassing:** Het puntensysteem is een dynamisch document dat continu wordt aangepast op basis van feedback en evaluaties, zowel intern als extern. Dit zorgt ervoor dat het systeem blijft aansluiten bij de praktijk en nieuwe ontwikkelingen.

Afstemming met omgevingsplanjuristen

Het is essentieel om bij het opstellen van omgevingsplanregels afstemming te zoeken met omgevingswetjuristen. Deze experts kunnen helpen om de juridische kaders goed in te vullen. Zij helpen om ervoor te zorgen dat de gekozen aanpak voldoet aan de vereisten van de Omgevingswet en aansluit bij gerelateerde planregels. Zorg daarnaast dat er afwijkmogelijkheden zijn uitgedacht en afgestemd. Dit voorkomt juridische complicaties en versterkt de uitvoering van natuurinclusief beleid in de gemeente.

Tip: Om te testen of je beleid kan worden uitgevoerd in de praktijk, kun je botsproeven doen met ontwikkelaars of bij een gebiedsontwikkeling. Daarmee informeer je ontwikkelaars tegelijkertijd over het werken met het nieuwe beleid.

Stap 6. Informeren en activeren

Het borgen van natuurinclusief beleid in gemeentelijke processen vraagt om meer dan een goed plan; het vraagt ook om betrokkenheid en samenwerking binnen de gehele gemeente. Om dit te bereiken, is het essentieel dat collega's, wethouders, initiatiefnemers en projectmanagers niet alleen geïnformeerd worden, maar ook begrijpen wat er van hen wordt verwacht. Een goede kennisbasis en duidelijke afspraken zijn cruciaal om draagvlak en eigenaarschap te creëren.

Voorbereid op vragen en uitdagingen

Eén van de grootste uitdagingen bij het informeren en activeren van betrokkenen is het omgaan met de vele vragen die op je af zullen komen als beleidsmaker. Denk aan vragen over technische details, beheer, juridische implicaties of praktische toepassing in projecten. Het is belangrijk dat je hier goed op voorbereid bent. Zo kan er bijvoorbeeld een lijst met antwoorden op veel gestelde vragen opgesteld en afgestemd worden met relevante afdelingen, zoals plantoetsing, omgevings- en planjuristen, en externe partijen zoals natuurverenigingen.

Zorg dat betrokkenen goed geïnformeerd zijn over hoe natuurinclusief bouwen aansluit bij bredere thema's zoals klimaatadaptatie en een gezonde en toekomstbestendige leefomgeving. De communicatieafdeling kan hierin ook een sleutelrol spelen: zij kunnen heldere, inspirerende boodschappen ontwikkelen die intern én extern begrip en enthousiasme genereren. Zorg er hierbij voor dat de berichten goed vindbaar zijn, voor collega's en externen.

Inbedden in de organisatie

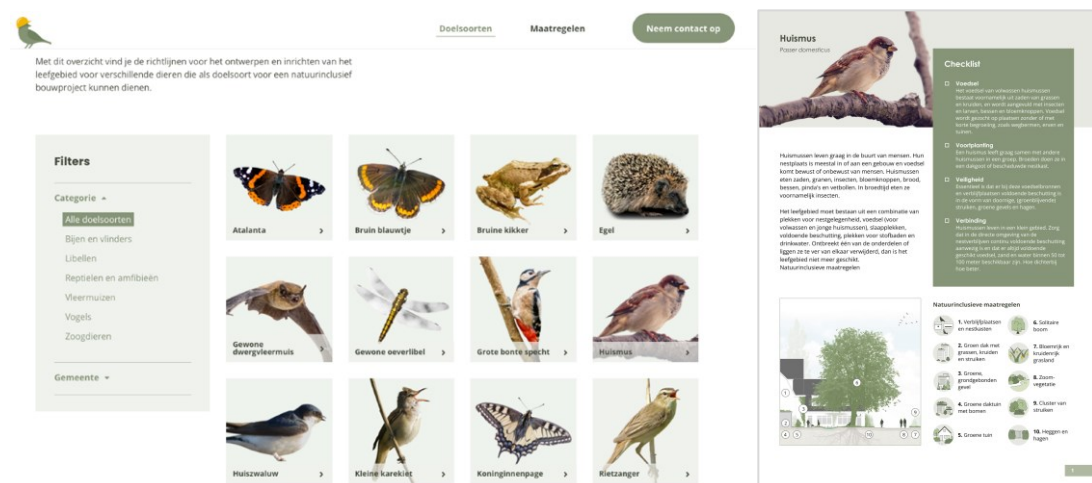
Je collega's moeten in staat zijn de vertaalslag te maken van beleid naar concrete acties in hun eigen werk. Er moet hiervoor bijvoorbeeld voldoende capaciteit zijn voor plantoetsing en ondersteuning van ecologische expertise in projecten. Om natuurinclusief beleid te laten landen in de dagelijkse praktijk, is het daarnaast essentieel om het te integreren in bestaande processen. Zorg dat het beleid gedeeld wordt in een vroege fase van een ontwikkeling, bijvoorbeeld aan de omgevingstafel, en dat er gedurende het gehele planproces regelmatig gevraagd wordt naar de voortgang en uitwerking van het natuurinclusief ontwikkelplan. Zo voorkom je dat initiatiefnemers verrast worden wanneer zij voor vergunningverlening verplicht zijn om aan het beleid te voldoen.

Stap 7. Informatievoorziening en projectondersteuning

Om natuurinclusief beleid succesvol te maken, is het essentieel dat gemeenten niet alleen intern goed georganiseerd zijn, maar dat zij initiatiefnemers ook actief ondersteunen en informeren. Door helder te communiceren over verwachtingen en mogelijkheden, kunnen gemeenten initiatiefnemers op weg helpen met het integreren van natuurinclusieve maatregelen in hun plannen. Dit voorkomt misverstanden, stimuleert creativiteit en zorgt ervoor dat maatregelen op tijd en effectiever worden toegepast.

Doelsoorten

Communiceer helder over de doelsoorten die in de gemeente van belang zijn. Door inzicht te geven in de ecologische prioriteiten die horen bij de doelsoorten, zoals landschapselementen of broedplaatsen, kunnen plannen hierop worden afgestemd. De informatie moet goed vindbaar zijn voor de initiatiefnemer en kan op verschillende manieren naar de initiatiefnemer worden gebracht. Zo heeft de website www.natuurinclusiefontwikkelen.nl de habitatvoorwaarden van veel verschillende doelsoorten uitgewerkt. Door ontwikkelaars te verwijzen naar dit soort websites kunnen ze de informatie ophalen die nodig hebben bij planproces.

Figuur 10: Doelsoortoverzichten van natuurinclusiefontwikkelen.nl

Informatiebladen Amersfoortse gidssoorten

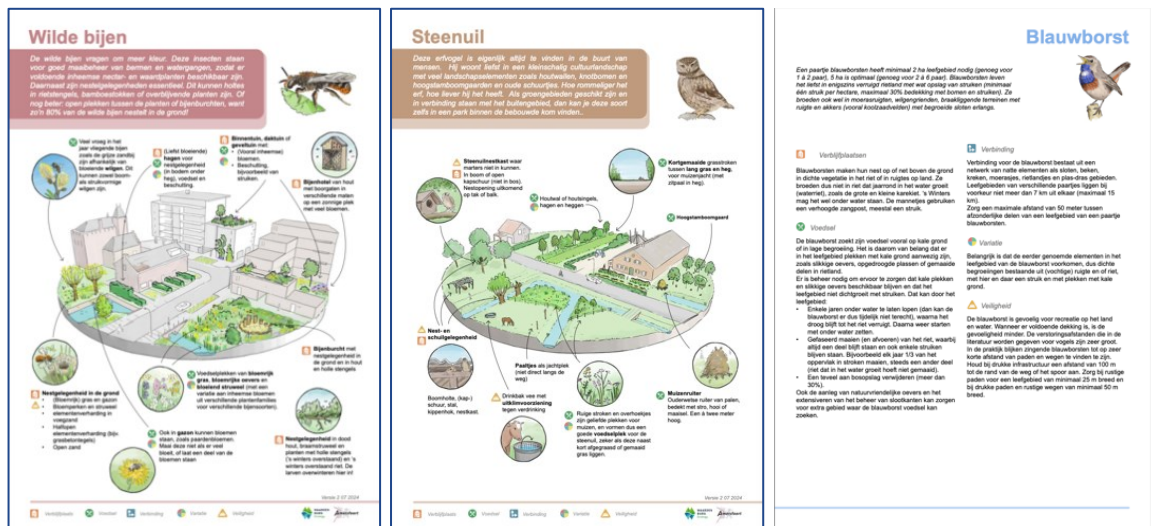
Gemeente Amersfoort is nog een stap verder gegaan in de informatievoorziening rondom hun soortkeuze door informatiebladen te maken. Amersfoort heeft 33 doelsoorten als 'gidssoorten' geselecteerd die representatief zijn voor de gewenste ecologische condities in de gemeente. De soorten zijn verdeeld over vier natuurtypes en vier schaalniveaus. Ze geven de minimaal gewenste ecologische kwaliteit aan van de leefomgeving: de Basiskwaliteit Natuur. Het schaalniveau varieert van gebouwde elementen tot stadsrand en buitengebied. Samen met soortexperts zijn deze gidssoorten uitgewerkt in informatiebladen (zie figuur 11). Hierin staan in woord en beeld de kwalitatieve en kwantitatieve eisen voor een functioneel leefgebied van de soort. Door de condities te scheppen voor de gidssoorten, profiteren ook vele meeliftende soorten dieren en planten.

Stadsecoloog Gideon Vreeman verteld:

"De informatiebladen zijn bedoeld voor gebiedsontwikkelaars en andere betrokkenen bij projecten. Door te sturen op gidssoorten, legt de gemeente de nadruk op het creëren van geschikte condities in plaats van alleen specifieke soorten te beschermen. Vanaf de start van een project wordt een selectie van gidssoorten bepaald. Door de infobladen is al vroeg inzichtelijk welke ruimtelijke consequenties de gidssoorten hebben. Dit zorgt ervoor dat zij direct de juiste ecologische richtlijnen in hun plannen kunnen integreren."

Samenwerking met andere gemeenten

Amersfoort streeft naar samenwerking met andere gemeenten om het systeem van gidssoorten en de bijbehorende informatiebladen verder te verspreiden. Er zijn momenteel informatiebladen voor 38 soorten uitgewerkt. Deze zijn openbaar toegankelijk en ook toepasbaar in andere gemeenten. Er zijn plannen om informatiebladen voor nog eens 45 soorten te ontwikkelen. Door gezamenlijk met andere gemeenten de effectiviteit van de informatiebladen te monitoren, kunnen de informatiebladen continu worden verbeterd. Zo kunnen zoveel mogelijk gemeenten er in de toekomst van profiteren.

Figuur 11: Voorbeeld van de gidssoorten-informatiebladen van gemeente Amersfoort. Lees [hier](#) meer over de informatiebladen.

Het delen van informatie over natuurinclusieve maatregelen is een cruciaal onderdeel van het ondersteunen van initiatiefnemers. Door duidelijk te communiceren welke maatregelen gewenst zijn en hoe deze kunnen worden toegepast, wordt het voor initiatiefnemers eenvoudiger om aan de ambities van de gemeente te voldoen. Dit draagt niet alleen bij aan het succes van individuele projecten, maar ook aan het realiseren van de gemeentelijke natuurdoelen.

Gidssoorten-aanpak in Zuidpolder Zuid

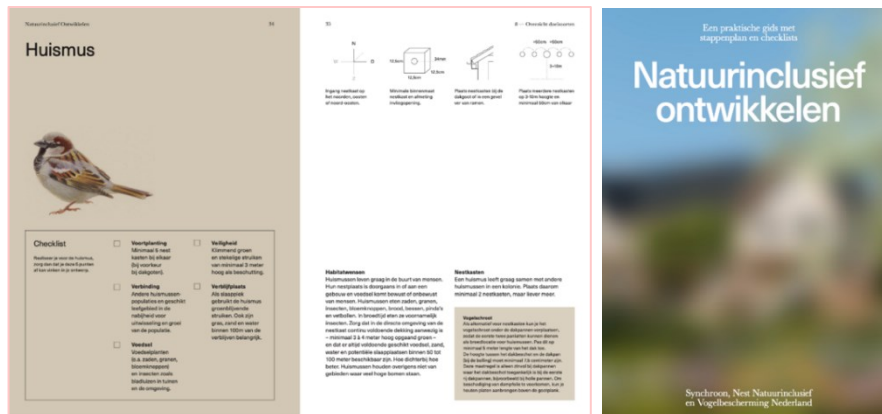
Zuidpolder Zuid, een nieuwbouwproject in de gemeente Eemnes, maakt gebruik van de aanpak van de Amersfoortse 'gidssoorten'. De gekozen soorten, zoals de egel, huismuis en icarusblauwtje, geven inzicht in welke habitatvoorwaarden nodig zijn in de wijk. Dit biedt de ontwikkelaars en bouwers concrete richtlijnen om de biodiversiteit te versterken en zorgt voor een goed doordachte ecologische aanpak.

De keuze voor de gidssoorten biedt Zuidpolder Zuid niet alleen ecologische voordelen, maar vereenvoudigt ook de communicatie met andere belanghebbenden. Door het gebruik van informatiebladen over de gidssoorten wordt de ecologische ambitie van het project duidelijk overgebracht naar alle betrokken partijen, van bouwers tot gemeente en andere stakeholders. Dit draagt bij aan een gezamenlijk begrip van de ecologische doelen en zorgt ervoor dat iedereen dezelfde focus heeft, wat de uitvoering van het project versterkt.

Heldere richtlijnen en inspiratie

Natuurinclusieve maatregelen die opgenomen zijn in het puntensysteem kunnen ook verder worden uitgelicht met behulp van een website als bouwnatuurinclusief.nl of met een inspiratiegids. Door in deze gids de maatregelen te visualiseren, krijgen ontwikkelaars een beter beeld bij de randvoorwaarden gesteld door de gemeente. Hierbij kan niet alleen beschreven worden wat de maatregelen zijn, maar ook

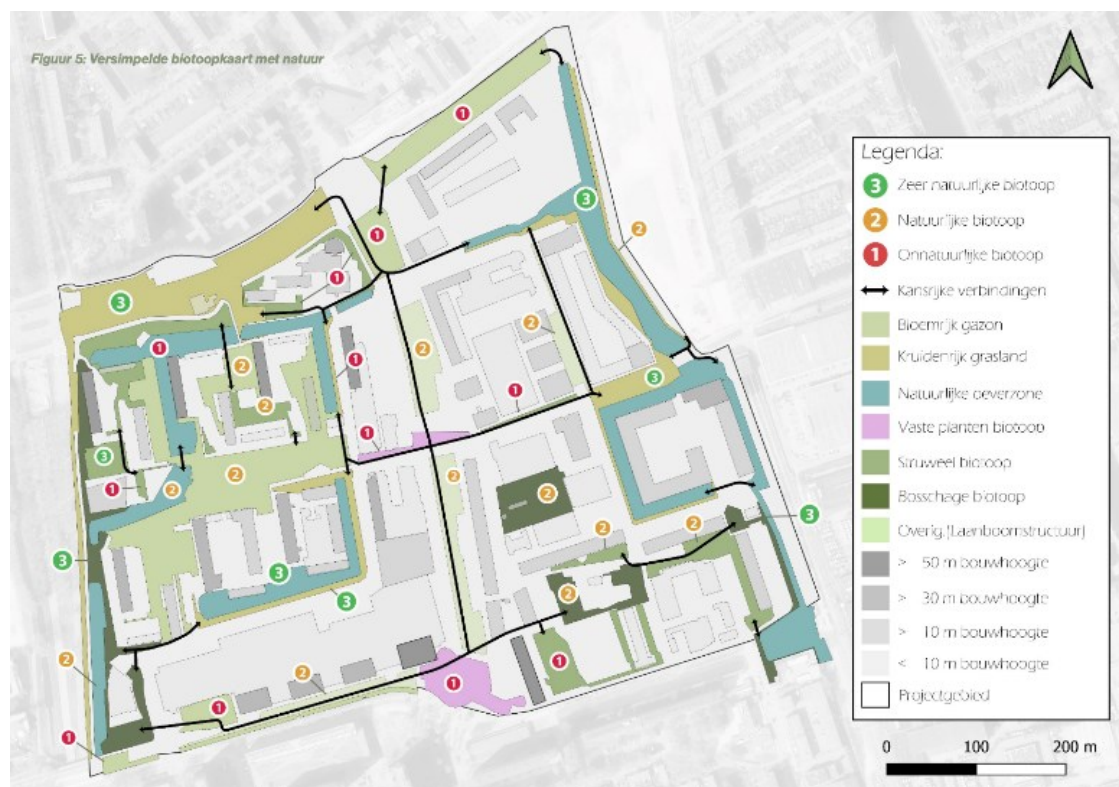
waarom ze belangrijk zijn en hoe ze bijdragen aan biodiversiteit, klimaatadaptatie, en een prettige leefomgeving.

Figuur 12: Pagina van de huismus van de gids Natuurinclusief ontwikkelen, samengesteld door Synchroon, Nest Natuurinclusief en Vogelbescherming Nederland.

Kaarten en GIS

Maak gebruik van kaarten om aan te geven welke maatregelen of doelsoorten waar passend zijn. Dit kunnen kaarten zijn die de huidige biotopen en natuurkwaliteit in een gebied in beeld brengen en kaarten met soorten per deelgebied of wijk zoals de voorbeelden in Delft in figuur 13 en 14.

Figuur 13: Biotopenkaart Voorhof Delft

Figuur 14: Doelsoortenkaart TU delft

Stap 8. Plantoetsing

Zorg voor capaciteit bij plantoetsers en idealiter ook bij het team voor handhaving tijdens en na de bouw. Om ontwikkelaars goed op weg te helpen is het daarbij van belang dat er constructieve en concrete feedback op de plannen wordt gegeven. Gemeente Veenendaal heeft ook daar een manier voor bedacht en een checklist ontwikkeld.

Informatie voor plantoetsing

Gemeente Veenendaal heeft een checklist ontwikkeld om het eerdergenoemde puntensysteem te ondersteunen en ontwikkelaars te begeleiden. Voordat een omgevingsplanwijziging of BOPA wordt gerealiseerd, moeten ontwikkelaars deze checklist invullen waarin ze aangeven welke maatregelen ze gaan treffen om aan het puntensysteem te voldoen. Deze checklist wordt beoordeeld en goedgekeurd door de gemeente. Naast de checklist moeten ontwikkelaars een gedetailleerd inrichtingsplan overleggen waarin staat waar en hoe de gekozen maatregelen worden uitgevoerd. Dit maakt het voor initiatiefnemers duidelijker wat van hen verwacht wordt en maakt plantoetsing gemakkelijker.

Stap 9. Monitoring en evaluatie

Voor ieder beleid, en dus ook natuurinclusief beleid, is monitoring van de resultaten en een geregeld moment voor evaluatie nodig. Bedenk wel dat positieve effecten op de biodiversiteit meerdere jaren kunnen duren. Monitor dus op basis van de realisatie van maatregelen en de kwaliteit van plannen. Bepaal daarbij al bij oplevering van het beleid hoe de monitoring zal plaatsvinden en welke momenten en manieren van evaluatie er zullen zijn.

Met een gestandaardiseerd plantoetsingskader is monitoring en inzicht geven doorgaans een stuk gemakkelijker. Je kunt maatregelen en hoeveelheden met standaard tabellen en formulieren namelijk makkelijk bij elkaar optellen. Daarmee bespaar je veel tijd en krijg je meer en sneller inzicht in wat het beleid bereikt heeft.

5. Conclusie en vervolg

Deze handreiking is bedoeld voor gemeenten als naslagwerk om beleid en een plantoetsingskader voor natuurinclusief bouwen en inrichten op te stellen, en te borgen in de organisatie en planregels. In negen stappen is toegelicht hoe dit te doen. Ook is de relatie gelegd met ander beleid. Met hulp van het template van een toetsingskader en de verschillende voorbeelden en bronnen hoeft niet iedere gemeente het wiel zelf uit te vinden.

Door natuurinclusief bouwen en biodiversiteit concreet en meetbaar te maken in iedere gemeente, zorgen we dat het standaard wordt meegenomen in ieder project en gebiedsontwikkeling. Hiermee willen we gezamenlijk een versnelling maken om de natuur een stem te geven in iedere ruimtelijke opgave.

Doe je mee?

Bijlage 1: juridische instrumenten

Gemeenten kunnen de verplichtingen voor natuurinclusief bouwen en inrichten op twee manieren juridisch borgen: publiekrechtelijk en privaatrechtelijk. Publiekrechtelijk betekent dat gemeenten de bevoegdheden die ze als overheidsorgaan hebben voor inzetten; dit is geregeld in de Omgevingswet. Privaatrechtelijk kan een gemeente in aanbestedingen, (anterieure) overeenkomsten, contracten en in het erfpacht afspraken vastleggen die de natuur beschermen of versterken.

Anterieure overeenkomsten

Een anterieure overeenkomst is een privaatrechtelijk instrument en wordt afgesloten tussen de gemeente en een projectontwikkelaar. In deze overeenkomst kan je afspraken vastleggen die gaan over condities voor natuur, of vastleggen onder welke voorwaarden er mag worden gebouwd.

Er kunnen bijvoorbeeld afspraken worden vastgelegd over natuurinclusieve maatregelen die de ontwikkelaar moet uitvoeren. Dit biedt niet alleen juridische zekerheid, maar zorgt er ook voor dat de gemeente invloed heeft op de ecologische kwaliteit van nieuwe ontwikkelingen. Het is echter zo dat plantoetsing doorgaans enkel op publiekrechtelijke verplichtingen wordt gedaan, waardoor het nakomen van de afgesproken verplichting vaak op een later moment niet goed geborgd is.

Publiekrechtelijke bescherming

In de Omgevingswet is geregeld welke natuur gemeenten moeten beschermen: dit is natuur die benoemd is in Europese richtlijnen: de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn. Vanuit het Rijk is dit 'uitputtend' geregeld. Dit betekent dat gemeenten daar niet nog meer eisen aan toe mogen voegen. Om de 'niet beschermde natuur' in stedelijk gebied te vergroten biedt de Omgevingswet voldoende alternatieve instrumenten.

Omgevingsvisie

De omgevingsvisie is het beleidsdocument waarin de ambities en beleidsdoelen voor de lange termijn staan. Rijk, gemeenten en provincies maken ieder één omgevingsvisie waarin strategische keuzes gemaakt worden ten aanzien van de fysieke leefomgeving. Door beleidsdoelen voor natuur en biodiversiteit op te nemen in de omgevingsvisie, wordt het onderdeel van de beleidscyclus en biedt het een aanknopingspunt om deze beleidsdoelen uit te werken in een omgevingsprogramma en juridisch te borgen in het omgevingsplan. Beleid is noodzakelijk om regels in het omgevingsplan te motiveren. De omgevingsvisie wordt vastgesteld door de gemeenteraad.

Omgevingsprogramma

Net als de omgevingsvisie is een omgevingsprogramma een beleidsdocument. Het bevat maatregelen voor uitvoering van de beleidsdoelen. Met het omgevingsprogramma kunnen gemeenten nader invulling geven aan hun omgevingsvisie. De gemeente kan ervoor kiezen om een omgevingsprogramma te maken dat themagericht is, bijvoorbeeld over natuurinclusief bouwen, of gebiedsgericht. Een voorbeeld van gebiedsgericht werken is het vergroenen van bedrijventerreinen. Het voordeel van een programma is dat het uitvoeringsgerichte doelen en maatregelen bevat en daarmee inzicht geeft in de rol van de gemeente (en andere partijen) bij het bereiken van het doel. Neemt de gemeente regie door bindende regels te stellen over basiskwaliteit natuur in het omgevingsplan? Of neemt zij een meer facilitaire rol aan, bijvoorbeeld door burgers en bedrijven te informeren over natuur en de invulling daarvan bij hen te laten?

Een omgevingsprogramma kan de tussenstap vormen tussen het stellen van beleidsdoelen in de omgevingsvisie en het juridisch borgen daarvan in het omgevingsplan. Maatregelen uit het omgevingsprogramma kunnen bijvoorbeeld worden vertaald in een open norm in het omgevingsplan. Daarbij kan het omgevingsplan verwijzen naar het omgevingsprogramma als kader voor de afweging van belangen.

Programma's zijn zelfbindend en worden in de gemeente vastgesteld voor het college van burgemeester en wethouders. Zelfbindend betekent dat een omgevingsprogramma niet afgedwongen kan worden bij externen zoals particulieren en projectontwikkelaars. Als dat wenselijk is, dan is juridische borging in het omgevingsplan nodig.

Ten opzichte van andere vormen van beleid is een voordeel van een omgevingsprogramma dat het wordt opgenomen in het Digitale Stelsel Omgevingswet (DSO); de centrale plek waar regelgeving over de fysieke leefomgeving vindbaar is. Met het opnemen van streefdoelen voor natuur in een omgevingsprogramma zijn deze beter vindbaar voor inwoners en bedrijven.

Omgevingsplan

Het omgevingsplan bevat alle gemeentelijke regels over de fysieke leefomgeving die gelden voor iedereen. De regels in het omgevingsplan hebben als doel een balans te vinden tussen het beschermen en benutten van de fysieke leefomgeving. Dit gaat bijvoorbeeld over het evenwichtig verdelen van openbaar groen in de stad. Daarmee heeft het een bredere reikwijdte dan zijn voorganger, het bestemmingsplan. In het bestemmingsplan konden alleen regels worden opgenomen voor een 'goede ruimtelijke ordening'. Met die verbrede reikwijdte kan het omgevingsplan bijvoorbeeld niet alleen regels bevatten over de inrichting van de fysieke leefomgeving, maar ook over openbaar groen en het (ecologisch) beheer. Door die bredere reikwijdte heeft de gemeente ook een breder afwegingskader, wat kan

leiden tot 'nieuwe' regels die voorheen niet in een bestemmingsplan werden opgenomen, zoals regels over natuur.

Omgevingsvergunning

Voor sommige activiteiten is een omgevingsvergunning nodig. Het omgevingsplan bepaalt bijvoorbeeld dat een omgevingsvergunning nodig is voor de activiteit bouwen en bevat de beoordelingsregels om de vergunning te verlenen of weigeren. Met het verlenen van een aangevraagde vergunning geeft de gemeente toestemming om een activiteit te verrichten. Daarbij kunnen beperkingen of voorschriften worden gesteld. Bij een vergunningvoorschrift kun je bijvoorbeeld denken aan het aanleveren van een landschappelijk inpassingsplan dat geldt bij een omgevingsvergunning voor bouwen.

Samenhang tussen de instrumenten

In de beleidscyclus komen de beleidsdoelen van de gemeente al aan de orde in de omgevingsvisie. De beleidsdoelen kunnen verder uitgewerkt worden in een omgevingsprogramma. Daarin kiest de gemeente de instrumenten en de maatregelen waarmee de beleidsdoelen voor basiskwaliteit worden uitgevoerd. Na de beleidsontwikkeling en -doorwerking vormt het formuleren van regels in het omgevingsplan de eerste stap van de uitvoering. Daarna volgt, waar nodig, vergunningverlening.

Verwijzingen en bronnen

Verwijzingen

- **Omgevingswet:** <https://www.dirkzwager.nl/omgevingswet/wettekst/hoofdstuk-1-algemene-bepalingen/afdeling-12-toepassingsgebied-en-doelen/13-maatschappelijke-doelen-van-de-wet/>
- **Flora & Fauna-activiteit voor wettelijke natuurbescherming:** <https://iplo.nl/regelgeving/regels-voor-activiteiten/activiteiten-natuur/flora-en-fauna-activiteit/rijksregels/>
- **EU Natuurherstelwet Artikel 8:** Herstel van stedelijke ecosystemen <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/PE-74-2023-REV-1/nl/pdf>
- **BKN Toolbox:** <https://toolbox-all4biodiversity.nl/basiskwaliteit-natuur-startpagina>
- **Soortenmanagementplannen Provincie Utrecht:** <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/natuur/biodiversiteit-stad-en-dorp-bisd/soortenmanagementplan-smp>
- **Handreiking Groen in en om de stad (GLOS) (2024):** <https://open.overheid.nl/documenten/c41ef7a4-b83d-4fb7-bc8f-a60dc67a0908/file>
- **Doelsoorten en natuurinclusieve maatregelen overzichten:** www.natuurinclusiefontwikkelen.nl
- **Convenant Toekomstbestendig Bouwen:** <https://toekomstbestendigbouwen.nl/>
- **Handreiking 'Aan de slag met het omgevingsplan':** <https://www.circulaw.nl/bouw/planregels/modelteksten?pillar=natuurinclusief-en-biodiversiteit>
- **Handreiking decentrale regelgeving klimaatadaptief en natuurinclusief bouwen, inrichten en beheren (RIONED, 2022):** <https://rioned-web-prod.azurewebsites.net/media/bogdudtw/handreiking-decentrale-regelgeving-klimaatadaptief-en-natuurinclusief-bouwen-inrichten-en-beheren.pdf>
- **Subsidie 'Groene, gezonde en klimaatbestendige steden en dorpen':** <https://www.provincie-utrecht.nl/loket/subsidies/groene-gezonde-en-klimaatbestendige-steden-en-dorpen>
- **Ontwerpateliers Natuurinclusief:** <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/natuur/biodiversiteit-stad-en-dorp-bisd/ontwerpateliers-natuurinclusief>
- **Ecologisch bomen register gemeente Leiden:** <https://repository.officiële-overheidspublicaties.nl/externebijlagen/exb-2024-8930/1/bijlage/exb-2024-8930.pdf>

- **Informatie over de 'gidssoorten' van gemeente Amersfoort:**
<https://hetgroenehuisamersfoort.nl/groen-amersfoort/groen-beleid/amersfoortse-gidssoorten>

Bronnen

1. Damen, N.A.G.A. & Brouwers, H.J.H. (2012). *Technische eigenschappen van groene daken en gevels*. Faculteit Bouwkunde, Technische Universiteit Eindhoven.
2. Wageningen University & Research (n.d.) *Groene daken voor een leefbare stad*. Retrieved from www.wur.nl/nl/artikel/Groene-daken-voor-een-leefbare-stad.htm
3. STOWA & Stichting RIONED (2015). *Groene daken nader beschouwd*. Rapport 2015-12. ISBN 978 90 5773 674 2.
4. Verordening 2022/0195. (Juni 24, 2024). Verordening van het Europees parlement en de raad betreffende natuurherstel. Brussel.
<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/PE-74-2023-REV-1/nl/pdf>
5. Samen voor Biodiversiteit - BKN Toolbox <https://toolbox-all4biodiversity.nl/basiskwaliteit-natuur-startpagina>
6. Posthouwer, D. (Oktober, 2024) Basiskwaliteit Natuur in de stad - Onderbouwing van belangrijke condities en handvaten voor gebiedsontwikkelingen die bijdragen aan Basiskwaliteit Natuur (BKN). In opdracht voor Naturalis Biodiversiteit Center, BPD Bouwfonds Gebiedsontwikkeling. <https://www.naturalis.nl/basis-kwaliteit-natuur-in-gebiedsontwikkeling>
7. Gemeente Amsterdam – [Puntensysteem voor natuurinclusief bouwen](#)
8. Gemeente Amsterdam - [Handboek Natuurinclusief bouwen](#)
9. Gemeente Den Haag - [Puntensysteem Groen- en Natuurinclusief bouwen](#)
10. Gemeente Den Haag - [Inspiratiegids De Stad Natuurlijk, Natuurinclusief bouwen in Den Haag](#)
11. Gemeente Nijmegen - [Toolbox Natuurinclusief bouwen](#)
12. Gemeente Nijmegen - [Website Toolbox Natuurinclusief Bouwen](#)
13. Gemeente Veenendaal - [Puntensysteem Omgevingsvisie Veenendaal](#)
14. Gemeente Groningen - [Natuurinclusief bouwen beleidskader](#)
15. Gemeente Groningen - [Natuurinclusief bouwen beleidsregels](#)
16. Gemeente Groningen - [Website Natuurinclusief Groningen](#)

PROVINCIE :: UTRECHT

Colofon

Dit document is een uitgave van Nest Natuurinclusief in samenwerking met de provincie Utrecht.

Contact voor meer informatie en vragen

Heb je vragen over de handreiking? Neem contact op via info@nestnatuurinclusief.nl.

Wil je meer weten over de ondersteuning van de provincie Utrecht bij natuurinclusief bouwen? Neem dan contact op via samenvoornatuur@provincie-utrecht.nl

Auteurs

Ingrid Sloots | Natuurinclusief adviseur
Nienke Eikelenboom | Ecologisch en beleidsadviseur
Stef de Horde | Design en communicatie

In samenwerking met

Team Biodiversiteit in Stad en Dorp, provincie Utrecht

Fotografie en opmaak

Scherp gesteld
Marjet van Rietschoten | Provincie Utrecht

© Nest Natuurinclusief B.V.

